

Univerzita Karlova v Praze

Filosofická fakulta

Ústav filosofie a religionistiky

Obor : filosofie

Magisterské navazující studium

Teorie institucionální reality

Johna R. Searla

Pavla Toráčová

Vedoucí práce: RNDr. Josef Moural, CSc.

2006

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně
s využitím pouze uvedených pramenů a literatury.

Paula Torašová

ÚVOD	1
I. INTENCIONÁLNÍ ANALÝZA INSTITUCIONÁLNÍCH FAKTŮ	5
1. Přípravné kroky k intencionální analýze	7
Hledisko a metoda zkoumání	7
Přiřazení funkce	9
Kolektivní intencionalita	11
Konstitutivní pravidla	15
Institucionální fakty	16
2. Intencionální analýza tvorby institucionálních faktů	19
Dvojí ohled analýzy institucionálních faktů	20
Analýza institucionálních faktů jako <i>předmětů</i>	22
Analýza institucionálních faktů jako <i>možností jednání</i>	26
3. Závěr	30
II. MÍSTO INSTITUCIONÁLNÍ REALITY V PŘÍRODĚ	32
1. Co to jsou fakty	32
Dvojí smysl objektivity	33
Vlastnosti závislé a nezávislé na pozorovateli	35
Hrubé a institucionální fakty	37
Jsou věty o rysech <i>závislých-na-pozorovateli</i> epistemicky objektivní?	40
2. Začlenění institucionálních faktů do celkové ontologie světa	42
Celková ontologie	42
Redukce intencionality ve prospěch <i>bazálních</i> sklonů a schopností	44
3. Závěr	49
III. „NEVIDITELNOST“ KONSTITUTIVNÍCH PRAVIDEL	52
1. Jsou konstitutivní pravidla opravdu „neviditelná“?	52
Co přesně je v tvorbě institucionální reality „neviditelné“?	52
Struktura tvorby před-institucionálních faktů	54
Podoba konstitutivního pravidla	57
Searlovy příklady	60
2. Fundace institucionálních faktů v hrubých faktech	63
3. Závěr	65
ZÁVĚR	66
LITERATURA	68

Úvod

Tématem této práce je teorie institucionální reality Johna Searla, tedy teorie, která se snaží vysvětlit, jakým způsobem v našem světě existují předměty a události, jež jsou tím, čím jsou, jen proto, že společenství lidí jejich existenci a jejich smysl uznává. Tento zvláštní způsob existence má celá vrstva našeho světa, které někdy říkáme vrstva kulturní – je to vrstva, kterou jsme si jako lidské bytosti vytvořili, a která doplňuje svět přírody, v němž žijeme. Nejsme doma ve světě čisté přírody, předměty, se kterými máme co do činění v našem světě, nejsou jen skály, řeky, lesy nebo jezera, ale i státy, města, galerie, fotbalové zápasy, filmy, banky, svatební obřady, války, revoluce, schůze, kavárny, prázdniny, soudy, finanční úřady, nemocnice apod. Všechny tyto příklady jsou příklady entit, které existují jen jako lidské výtvořiny – všechny tyto fakty jsou závislé na tom, že je společenství lidí vytvořilo a že jejich existenci uznává, bez tohoto uznávání, či dokonce bez existence lidského společenství jako takového, by tyto fakty nebyly ničím. Příroda by na rozdíl od kulturních faktů mohla existovat, i kdyby v ní nikdy žádní lidé nežili. Fakty, které existují jen díky tomu, že společenství v jejich existenci věří a uznává ji, Searle nazývá institucionálními fakty a vrstvu reality, jíž jsou tyto fakty součástí, institucionální realitou. Způsob bytí této reality, na první pohled trochu záhadný, je pak tématem Searlovy knihy *The Construction of Social Reality*.

Searle si v této knize klade za cíl popsat způsob, jak jsou institucionální fakty vytvářeny, jaké struktury má lidské rozumění, které jim dává vzniknout a udržuje je v existenci. Důležitým cílem Searlovy knihy přitom také je objasnit, jak zvláštní způsob bytí institucionálních faktů souvisí s bytím přírody, které poznáváme jako spočívající v materiálních vlastnostech a přírodních zákonech nezávislých na člověku. V úvodu knihy se Searle ptá:

„Jak může existovat objektivní svět peněz, majetku, manželství, vlád, voleb, fotbalu, koktejlových večírků a soudů ve světě, který je celý složený výhradně z fyzikálních částic v silových polích, ve kterém jsou některé z částic uspořádány v celky, jež jsou vědomými biologickými tvory, jako jsme my sami?“¹

Klást si podobný typ otázek je podle Searla nejdůležitějším úkolem, před kterým dnešní filosofové stojí. V jednom ze svých textů Searle formuluje základní otázku, s níž se filosofie naší doby musí vyrovnat, takto:

„Jak máme vysvětlit pojetí sebe sama jako jistého druhu lidské bytosti v univerzu, o kterém víme, že sestává veskrze z fyzikálních částic v silových polích? Přesněji: Jak máme vysvětlit sebe sama jako živočichy, kteří jsou vědomí, intencionální, racionální, kteří vykonávají řečové akty, jsou etičtí, mají svobodnou vůli, jsou političtí a sociální, ve světě, který sestává *veskrze* z myšlenek-prostých, smyslu-prostých hrubých fyzikálních částic – a to za předpokladu, že kartesianismus či jiná forma metafyzického dualismu nepřichází v úvahu? Většina důležitých filosofických otázek jsou variacemi na tuto jedinou otázku.“²

Důležité otázky dnešní filosofie jsou tedy variacemi na otázku po začlenění lidské existence s jejím společenským životem, morálkou, dějinami, jazykem, kulturou, vědou do světa fyzikální přírody. Právě takovou variací je pak i otázka týkající se institucionální reality: „Jak může existovat objektivní realita peněz, majetku, vlády a manželství, když všechny tyto fenomény v jistém smyslu existují pouze proto, že věříme, že existují? Jak je možné, že lidské bytosti mohou svými subjektivními myšlenkovými procesy vytvořit objektivní sociální realitu?“³

Výsledkem zkoumání podniknutého v uvedené knize pak má být mimo jiné porozumění tomu, že:

---

¹ Searle, 1995, s. XI – XII.

² Searle, 2005.

³ Op. cit.

„... žijeme ne ve třech světech, jak to popisovali Popper a Frege, a dokonce ani ve dvou světech, jak to popisoval Descartes a celá dualistická tradice, ale žijeme přesně v jednom světě, a v tomto světě, logicky řečeno, spolu všechno souvisí. ... V tomto jediném světě vede souvislá linie od faktu, že vodíkové atomy mají jeden elektron, k faktu, že Druhá světová válka začala v září 1939.“⁴

Tento pohled na svět tedy také tvoří rámec Searlova zkoumání v oblasti institucionální reality. Institucionální realita je výtvorem vědomých bytostí, jejichž vědomí se vyvinulo v evoluci jako projev jejich těl, která nakonec nejsou ničím jiným než fyzikálně popsatelnými systémy. Institucionální realita vzniká ve výkonech vědomí těchto bytostí.

V rámci těchto výkonů pak Searle rozlišuje hierarchickou strukturu výkonů základnějších a z nich vyrůstajících vyšších výkonů. S podobnou hierarchizací se setkáváme již v Searlových analýzách jazyka a mysli – již zde Searle ukazuje, že jazyk vzniká rozvinutím předjazykových forem intencionality a že předchůdné úmysly a vzpomínky jsou založeny v jednodušších intencionálních stavech úmyslu v jednání a smyslového vnímání. Kniha *The Construction of Social Reality* v tomto smyslu navazuje na Searlovy předchozí práce. Searle se v ní zaměřuje na předmětnost, která v těchto vyšších intencionálních výkonech vzniká a s níž jsou spojeny specificky lidské možnosti jednání. Porozumět institucionální realitě tedy napomáhá porozumět způsobu lidské existence, porozumět tomu, co je to vlastně člověk.

V této práci se snažím představit to nejdůležitější ze Searlovy teorie institucionální reality. Výklad se přitom centruje kolem dvou otázek: tou první je začlenění institucionálních faktů do ontologických struktur materiální přírody, tou druhou je problém „neviditelnosti“ konstitutivních pravidel. Za tímto účelem nejdříve představím Searlovu analýzu institucionálních faktů z perspektivy první osoby – pro institucionální realitu jakožto vytvářenou ve

---

⁴ Searle, 2002, s. 15.

výkonech intencionality je tato perspektiva klíčová. Struktura intencionality, v níž vznikají intencionální fakty, je věnována první kapitola. Řada důležitých aspektů této struktury v ní však zůstane nepojednána – abych své úvahy snáze soustředila na uvedená dvě témata, snažila jsem se převyprávět a interpretovat především ty aspekty intencionální struktury, které s těmito tématy bezprostředně souvisejí. V mé práci tak z velkých otázek zůstává opominuta především role jazyka v tvorbě institucí a otázka kolektivní formy intencionality, dále pak řada okrajovějších aspektů, jako je existence institucionálních faktů v komplexní síti těchto faktů ve světě, iterace institucionálních faktů, použití řečových aktů v jejich tvorbě, komplexní struktura jednotlivých faktů a mnohé další. Druhá kapitola je věnována začlenění institucionálních faktů do ontologie přírody, s důrazem na pojetí skutečnosti, které nám dovoluje mluvit o institucionálních faktech a o na subjektu nezávislé přírodě. Třetí kapitola je zamyšlením nad konstitutivními pravidly a nad možnostmi, které Searlova teorie v tomto ohledu poskytuje.

I.

INTENCIONÁLNÍ ANALÝZA INSTITUCIONÁLNÍCH FAKTŮ

Žijeme ve světě přírody, který jsme si společně s dalšími lidmi zabydleli a zařídili – jeho přírodní podobu jsme rozšířili o předměty, které jinak v přírodě nejsou. Kromě hor, údolí, řek, mraků na obloze, rozmanitých živočichů a rostlin jsme si v něm postavili domy, školy, obchody, divadla, kostely, kavárny, stadiony, silnice, jezdíme auty nebo veřejnou dopravou, účastníme se voleb, získáváme vzdělání, uzavíráme manželství, kupujeme a prodáváme majetek, utkáváme se ve volejbalových zápasech, píšeme knihy, jsme občany svých států, zaměstnanci firem, nebo jejich majiteli, jsme studenty, profesory, lékaři, filmovými režiséry, fotbalovými rozhodčími, číšníky apod. Toto vše jsou lidské výtvořiny, bez lidské společnosti by nic z toho v přírodě nebylo – na rozdíl od hor, řek a mraků, které jsou na Zemi bez ohledu na to, zda ji obývají lidé. Searle tyto výtvořiny nazývá *institucionální fakty*, jejich souhrn pak *institucionální realita*; ke své existenci totiž vyžadují lidské instituce.⁵

Searlovo filosofické zkoumání v oblasti institucionální reality začíná s povšimnutím, že všechny tyto lidské výtvořiny mají podivuhodný způsob bytí – jsou tím, čím jsou, jen proto, že to lidé uznávají. Nikdo nemůže být profesorem nebo majitelem firmy, aniž by společenství lidí, ve kterém žije, věřilo a uznávalo, že jím je. Kousek kovu nebo papíru nemůže být pětikorunou nebo lístkem na koncert bez toho, že by je lidé za pětikorunu nebo vstupenku považovali. Tyto entity jsou tím, čím jsou, jen proto, že jsou spoluutvářeny lidským rozuměním. Přesto jsou pro nás objektivní realitou – není věcí naší libovůle, zda něco budeme považovat za minci a někoho za majitele firmy. Budeme-li tvrdit, že toto není cesta veřejným dopravním prostředkem, že toto nebyl gól nebo že toto slovo neznámá souhlas, nebude

---

⁵ Searle, 1995, s. 2.

nám to nic platné, pokud je budou ostatní členové našeho společenství za cestu veřejným dopravním prostředkem, gól a souhlas považovat. V čem tento zvláštní způsob existence institucionálních faktů vlastně spočívá? ptá se Searle.

Zvláštní způsob bytí institucionální reality vyniká, postavíme-li ho do protikladu k existenci přírodních entit. Bytí přírody není závislé na člověku a jeho rozumnění. Přírodním faktem je například to, že na vrcholku Mount Everestu je sníh nebo že atomy vodíku mají jeden elektron. Tyto fakty nezávisí na lidských názorech a postojích, existují nezávisle na tom, zda k nim vůbec někdo nějaký postoj zaujímá, zda je někdo vnímá či si o nich cokoli myslí. V čem přesně toto bytí spočívá, o tom nám poskytují poznatky přírodní vědy, když odhalují především fyzikální a chemické vlastnosti přírodních jsoucen. Tyto vlastnosti by byly stejné, i kdyby nyní všichni lidé vyhynuli, nebo kdyby se nikdy žádní lidé nevyvinuli. Přírodní jsouca Searle nazývá *hrubými fakty* a jejich souhrn *hrubou realitou*.

Institucionální fakty mají tedy na první pohled podivuhodný způsob bytí – jsou to *fakty*, což jinými slovy znamená, že jsou v jistém smyslu skutečné, nejsou věcí naší volby, našeho přání, našeho hodnocení ani našich morálních postojů. Když o nich mluvíme nebo přemýšlíme, naše výpovědi nebo myšlenky mohou být pravdivé nebo nepravdivé v závislosti na *skutečnosti* dané instituce. Na druhé straně si tyto fakty sami vytváříme, jejich existence je na nás závislá, a v tomto smyslu je subjektivní – závisí totiž na tom, že v ni věříme a že ji uznáváme. Tento pozoruhodný charakter způsobu bytí institucionálních faktů pro nás v běžném životě neznamena žádnou nejistotu nebo problém, dokonce ho ani nepostřehujeme. Bereme instituce a institucionální fakty jako samozřejmost, vyrůstáme ve společnosti, kde se jim učíme rozumět a používat je. Samozřejmou součástí našeho světa jsou tak školy, banky, úřady, obchody, peníze, manželství, vlády, spolky, soukromý

majetek, veřejná doprava, fotbalové góly, státní vlajky, řidičské průkazy, soudy a v neposlední řadě také jazyk, kterým mluvíme. Bez institucionální reality by náš svět nebyl lidským světem.

1. Přípravné kroky k intencionální analýze

Hledisko a metoda zkoumání

Ve svém zkoumání si Searle klade za cíl vyložit, co to institucionální fakty jsou, jak je jejich existence možná a jaká je její struktura. Pro způsob bytí těchto faktů je charakteristické, že jsou to fakty *pro někoho* – že je někdo uznává, že jim někdo rozumí, že je někdo považuje za existující. Zkoumání způsobu jejich existence by tedy mělo být zkoumáním tohoto rozumění, jeho struktur a souvislostí. Měli bychom se ptát, čemu přesně lidé rozumí, v co věří a co uznávají, když svým rozuměním vytvářejí institucionální fakty. Zkoumání by tedy mělo být analýzou intencionality.

Pro toto intencionální zkoumání je důležité, že Searle je přesvědčen, že výkony, v nichž je vytvářena institucionální realita, jsou rozšířením „nižších“ nebo „základnějších“ výkonů, ve kterých lidé i jiní živočichové rozumí světu kolem sebe. Intencionalita je podle něj biologický fenomén, který má různě rozvinutou podobu – nižší u zvířat, nejvyšší u člověka. Projevem rozvinuté schopnosti intencionality je právě schopnost vytvářet institucionální fakty. V textu, ve kterém se zamýšlí nad tím, co je to jazyk, Searle říká:

„Mezi nejzákladnější formy intencionality, biologicky nejprimitivnější, patří vedle hladu, žízně a sexuální touhy vnímání a úmysl v jednání. Je-li živočichům dáno vnímání a jednání, jsou schopni vyvinout si vzpomínky a předchůdné úmysly, jakož i mínění a

touhy a další formy intencionality, jako je naděje a strach, zuřivost a agrese. Domnívám se, že bychom biologické základy jazyka měli vidět v předjazykové intencionalitě. Naše otázka musí znít: Jak si mohla zvířata mající předjazykové formy intencionality vyvinout jazyk?“⁶

Jelikož jazyk je podle Searla jednou z institucí, je tento názor relevantní i pro zkoumání intencionality, díky níž existuje institucionální realita. Také tuto intencionalitu chce Searle ukázat jako vzniklou rozšířením nižší schopnosti, tedy intencionality, která je schopná podílet se na vzniku před-institucionálních faktů.

Zkoumání intencionálních struktur však čelí zvláštnímu problému – lidé, kteří ve svém uznávání, rozumění, považování atd. tvoří a udržují v existenci instituce, si toho podle Searla často vůbec nejsou vědomi. Struktura rozumění, která je v intencionální analýze odhalena jako struktura, která tvoří institucionální realitu, často není obsahem (reprezentací) jejich intencionálních stavů. Tento aspekt poukazuje na opravdovou záhadu – lidé tvoří institucionální realitu svým rozuměním, tato realita bez jejich rozumění není možná. Když však odhalíme, které prvky a struktury toto rozumění nutně obsahuje, musíme konstatovat, že tyto prvky a struktury v naší intencionalitě při skutečném rozumění institucím většinou vůbec nejsou. Je to také tento záhadný aspekt rozumění institucím (avšak nejen on), který Searla vede k tomu, že se intencionální struktury snaží převést na „objektivní“ biologické procesy. Jinou motivací k tomuto reduktivnímu kroku je potřeba ukázat, že intencionalita je součástí přírody, jejíž bytí spočívá v procesech popsatečných přírodními vědami. V první kapitole své knihy proto Searle načrtává svůj metodologický přístup následujícím způsobem:

„... jaký je tedy správný přístup, správná metodologie pro popis *struktur* sociální reality? Pro začátek, v této kapitole a v kapitolách následujících, budu využívat intencionalistický slovník první osoby,

---

⁶ Searle, 2006.

abych se pokusil odkrýt jisté základní rysy společenské ontologie. Později, v šesté kapitole, ukážu, jak část intencionalistického aparátu, ačkoli ne tento aparát celý, může být vysvětlena v rámci toho, co jsem jinde nazval schopnostmi, sklony a tendencemi báze, a jak nakonec může být ve prospěch báze eliminována.“⁷

Základ Searlova zkoumání však tvoří analýza intencionality, díky které jsou institucionální fakty vytvářeny a udržovány v existenci. Searle k ní potřebuje následující tři pojmy: přiřazení funkce, kolektivní intencionalita a konstitutivního pravidlo.

Přiřazení funkce

Přiřazení funkce je schopnost, kterou mají bytosti disponující vědomím a intencionalitou – tedy lidé a některá zvířata.⁸ Tyto bytosti vnímají svět a věci ve světě ne jako souhrny materiálních vlastností, ale jako smysluplné jednoty. Jak říká Searle: „Pokud jde o běžnou zkušenost s neživými částmi světa, nezakoušíme věci *jako* materiální předměty, více méně jako soubory molekul. Zakoušíme spíše svět židlí a stolů, domů a aut, přednáškových sálů, obrazů, ulic, zahrad atd.“⁹ To, že nějaký předmět je židlí nebo domem, nazývá Searle *funkcí* toho předmětu. Předměty tedy zakoušíme v jejich funkcích.

Funkce takto přiřazené předmětům mají vztah k našim praktickým zájmům a k našim bezprostředním záměrům. To, že nějaký předmět má pro nás funkci židle, je možné jen díky tomu, že si můžeme chtít sednout. Funkce znamená způsob, kterým můžeme předmět použít. Tento charakter funkcí Searle označuje termínem *operativní*.

Aby předmět měl operativní funkci, je nutné, aby mu tato funkce byla přiřazena vědomým subjektem, a také, aby toto přiřazení trvalo, aby byl

---

⁷ Searle, 1995, s. 5. Termín „báze“ používám jako překlad anglického termínu „background“.

⁸ Op. cit., s. 13 – 14.

⁹ Op. cit., s. 14.

předmět v této funkci udržován – a to tak, že nějaký předmět trvale považujeme za předmět s tou a tou funkcí, že ho takto používáme apod. Zajímavým rysem tohoto přiřazování funkcí přitom je, že si vědomý subjekt vůbec nemusí uvědomovat, že funkci přiřazuje. Nemusí si myslet: „Tento předmět má tuto funkci,“ nýbrž stačí, když jej prostě v jisté funkci používá.

Pro funkci je charakteristické, že se s ní pojí normativní charakter – židle může být ohodnocena jako dobrá nebo špatná, lepší nebo horší, podle toho, jak dobře svou funkci splňuje, jak dobře nám jako židle slouží. Právě podle tohoto normativního charakteru můžeme poznat, kdy jde o *funkci*, můžeme ho tedy použít jako kritéria v otázce určení, zda v tom kterém případě jde o funkci, nebo nikoli.

Důležitým rysem pro pochopení toho, co to jsou institucionální fakty, je, že funkce přiřazujeme jak předmětům, které jsme za tímto účelem vyrobili, tak předmětům, které se přirozeně vyskytují v přírodě. I přírodní jsoucna pro nás existují v jejich *funkcích*, v přírodě se setkáváme se stromy, loukami, řekami. Že „strom“, „louka“ nebo „řeka“ zde označují přiřazenou funkci, vidíme z toho, že je můžeme hodnotit na škále dobrý – špatný. Řeka může být dobrá k plavání, strom dobrý k odpočinku v jeho stínu atd.¹⁰

Schopnost přiřazení funkce se tedy týká funkcí v tomto specifickém smyslu – týká se funkcí *operativních*. Searle upozorňuje na to, že termín funkce jsme zvyklí používat ještě v jiném smyslu – když např. mluvíme o tom, že funkcí srdce je pumpovat krev apod. Tyto funkce nejsou vztaheny k našim praktickým zájmům a záměrům, ale jsou objevovány jako existující nezávisle na nás. Tyto funkce při svém zkoumání typicky objevují vědci. Jde o funkce *neoperativní*, které Searle zavedením pojmu *přiřazení funkce* nemá na mysli. Nicméně upozorňuje na to, že ani tyto funkce nejsou zcela nezávislé na lidském vztahování se ke světu – odhalujeme je totiž vždy pouze ve vztahu

---

¹⁰ Op. cit., s. 14.

k našemu systému hodnot. Můžeme říci, že funkcí srdce je pumpovat krev, jen díky tomu, že pumpování krve umožňuje zachování života organismu, a život jako takový je pro nás vysokou hodnotou. Kdybychom nepovažovali život za hodnotný, nebylo by funkcí srdce pumpování krve, ale něco jiného, co by odpovídalo našim hodnotám.¹¹ V intencionální analýze nicméně jde o funkce operativní.

Searle upozorňuje na to, že funkce jsou vždy *závislé-na-pozorovateli*, neboť jsou vždy přiřazeny vědomými bytostmi – pozorovateli nebo uživateli, a jsou přiřazeny v závislosti na zájmech a záměrech těchto vědomých bytostí.¹² V přírodě, jak existuje bez toho, aby byla vnímána vědomými bytostmi, žádné funkce nejsou.

Funkce mají ještě jednu vlastnost, která poukazuje na jejich *závislost-na-pozorovateli*: jsou intencionální. To znamená, že splňuje-li například nějaký materiální předmět více funkcí, nejsou z hlediska intencionálního přiřazení funkce tyto funkce substituovatelné.¹³ Tak například přiřazujeme-li danému předmětu funkci těžítka, je jeho funkcí zatížit papíry na stole, a není jí např. tyto papíry uhlazovat, přestože je tentýž předmět zároveň také uhlazuje.

Kolektivní intencionalita

Dalším prvkem, který je podle Searla nutné použít k vysvětlení struktury institucionální reality, je kolektivní intencionalita. Přiřazení funkce je schopnost intencionality. Objektivita institucionálních faktů vyžaduje, aby přiřazení funkcí, ve kterém jsou tyto fakty vytvářeny, mělo kolektivní povahu. V případě funkcí, které se podílejí na struktuře institucionálních faktů,

---

¹¹ Op. cit., s. 14 – 15.

¹² Op. cit., s. 14.

¹³ Op. cit., s. 18 – 19.

nestačí, když je funkce přiřazena individuální bytosti – přiřazení by pak bylo naprosto libovolné. Je tedy nutné, aby funkce byla přiřazena kolektivně.¹⁴

Kolektivní intencionalita je podle Searla přítomna všude tam, kde něco společně děláme, míníme, zamýšlíme, chceme apod. Když spolu hrajeme basketbal, nebo spolu hrajeme na piano, nebo spolu jdeme na procházku. Ve všech těchto (a mnohých dalších) případech je zásadní rozdíl, vykonáváme-li činnosti společně, nebo individuálně, nezávisle na sobě, jen náhodou ve vzájemné blízkosti.¹⁵ Kolektivní intencionalita znamená sdílení intencionálních stavů, jako jsou mínění, chtění, záměry. Tento způsob intencionality podle Searla není složen z individuálních intencionalit – tedy intencionalit, jejichž subjekt má formu „já“ – a nemůže být na individuální intencionality redukován. Searle upozorňuje na to, že z prostého seskupení individuálních intencí nemůže nikdy vzniknout společná intence. Podstatu společného zamýšlení nebo mínění nelze vystihnout ani popisem vztahů mezi individuálními intencemi. Brání-li hráči ve fotbalovém zápase společně soupeře, nelze jejich společné bránění popsat tak, že každý z hráčů má několik individuálních intencí o obsahu „já bráním“, „věřím, že ty také bráníš“, „věřím, že ty věříš, že já také bráním“, „věřím, že věříš, že já věřím, že ty také bráníš“ atd. Tento popis podle Searla neodpovídá skutečnosti. Kolektivní intencionalita je podle něj biologicky původní, neodvozený fenomén, schopnost, která je dána skupinám lidí, ale i zvířat. Projevuje se v řadě běžných činností, a to nejen tehdy, kdy něco děláme společně – ve sportu, společné práci, hraní v orchestru apod., ale i v činnostech, které vykonáváme „proti sobě“ – žalující a žalovaná strana v soudním sporu, sportovní box apod. Schopnost kolektivní intencionality mají i zvířata – například ta, která loví ve smečkách.

---

¹⁴ Myslím si, že důvod pro kolektivní charakter rozumění institucionální realitě je v tomto ohledu podobný důvodu, který měl Wittgenstein pro tvrzení nemožnosti soukromého jazyka. Viz Wittgenstein 1993.

¹⁵ Searle, 1995, s. 25.

Podle Searla není důvod, proč na kolektivní intencionalitu jako primitivní fenomén nepřistoupit. Mnohé názory, které trvají na tom, že individuální forma intencionality je původnější než její kolektivní forma, jsou podle něj založené v neoprávněném předpokladu, že nachází-li se intencionalita v hlavách jednotlivých lidí, musí být její forma individuální, subjekt intencionality musí mít *formu* „já“. V uznání kolektivní intencionality za původní, neodvozený fenomén pak mnozí filosofové spatřují uznání něčeho takového, jako je hegelovský světový duch, kolektivní vědomí apod. Tyto závěry jsou však neopodstatněné.

Ne všechny fakty, které vznikají ve výkonu kolektivní intencionality, jsou však institucionální. Množina takto vzniklých faktů je obsáhlejší než množina institucionálních faktů. Searle všechny fakty, na nichž se podílí kolektivní intencionalita, nazývá *sociální fakty*. Mohou to být fakty, které nevyžadují existenci institucí – např. fakt, že dva lidé jdou spolu na procházku.¹⁶ Institucionální fakty jsou pak podmnožinou sociálních faktů – jsou to fakty, na jejichž vzniku se podílí kolektivní intencionalita a pro jejichž existenci je navíc nutná existence odpovídajících institucí.

Searlovo tvrzení o neodvozenosti kolektivní intencionality není všeobecně souhlasně přijímáno, naopak, existuje proti němu řada námitek. Problematika formy vědomí, tedy toho, za jakých podmínek mají obsahy vědomí formu individuálního „já“ a za jakých předpokladů je touto formou kolektivní „my“, je zřejmě mnohem složitější a obtížnější, než Searle na tomto místě připouští. Autoři, kteří se zabývají subjektivní formou intencionalních stavů, poukazují na to, že existují různé stupně přítomnosti „já“ v těchto stavech.

Již sama forma „já“ má totiž mnoho podob – může se jednat o pouhý charakter „mých“ obsahů vědomí, o charakter „jaké to je“ mít vědomou

---

¹⁶ Op. cit., s. 26.

zkušenost, nebo může jít o „já“ v silnějším smyslu, „já“ které je chápáno jako původce a nositel svých mentálních stavů, jako nositel mínění a původce jednání, jako „já“, které míní, a „já“ které jedná.¹⁷ Můžeme tedy předpokládat, že i forma „my“ bude nabývat slabší nebo silnější podoby,¹⁸ přičemž je pravděpodobné, že k vytváření institucionální reality bude zapotřebí formy „silnějšího my“, kterou nebude možné definovat jako základní a neodvozenou. – Již to, že Searle vykládá vznik institucionální reality jako rozšíření schopnosti vytvářet sociální realitu vůbec, k níž je také zapotřebí kolektivní intencionality, tedy intencionality, jež má formu „my“, naznačuje, že mezi formou kolektivní intencionality vytvářející ne-institucionální sociální fakty a formou kolektivní intencionality vytvářející institucionální fakty pravděpodobně bude rozdíl. O té „vyšší“ formě pak zřejmě nebude možné tvrdit, že je neodvozená či nevytvořená z forem základnějších. Analýza subjektivní formy kolektivního přiřazování funkcí, ve kterém se vytváří institucionální realita, by pak zřejmě vyžadovala obdobně komplexní úvahy a podobně rozsáhlou práci jako Searlova analýza struktury institucionálních faktů.

Pro Searlovu práci je však nakonec důležité především to, že intencionalita, ve které jsou předmětům přiřazovány funkce, je v případě institucionálních faktů *kolektivní*. Tento charakter se pro vznik institucí ukáže jako nezbytný.

---

¹⁷ Různé podoby a dokonce hierarchie formy „já“ jsou často pojednávány ve fenomenologii. O konstituci „já“ mluví Husserl, různé podoby subjektivní formy bychom mohli najít u Heideggera, zajímavou analýzu fundovanosti zodpovědného „já“ poskytl Sartre. Viz Sartre 1993. Přehled různých filosofických koncepcí subjektivní formy mentálních stavů přináší Zahavi, 2005. Kap. 5.

¹⁸ „Slabá“ kolektivní forma obsahů vědomí jako ta nejpůvodnější forma subjektivní vědomí by se dala najít u Patočky, podle kterého individuálnímu vědomí předchází společné, souznějící chápání ideální stránky světa. Viz Patočka 1967, 1995.

Konstitutivní pravidla

Třetím základním prvkem nutným k výkladu struktury institucionálních faktů jsou podle Searla *konstitutivní pravidla*. Konstitutivní pravidlo je pravidlo, které vytváří možnost nějaké činnosti – tato činnost je pak tím, čím je, právě na základě toho, že se odehrává podle tohoto pravidla. Příkladem konstitutivních pravidel jsou pravidla šachové hry – např. pravidlo, že věží můžeme táhnout jen jistým způsobem, že ten a ten tah je považován za mat apod. Můžeme říci, že hrajeme šachy, jen tehdy, děláme-li tahy figurkami podle šachových pravidel. O konkrétním pohybu figurkou na šachovnici můžeme říci, že je tahem v šachové hře, jen díky tomu, že je to pohyb podle šachového pravidla pro tah touto figurkou.

Charakter konstitutivního pravidla více vystoupí, když konstitutivní pravidla srovnáme s pravidly regulativními – tato pravidla možnost činnosti nevytvářejí, činnost existuje i bez regulativního pravidla, které je vytvořeno až dodatečně. Regulativním typem pravidla jsou např. pravidla silničního provozu – lidé mohou jezdit auty i bez těchto pravidel (a také tak skutečně jezdili), jejich činnost je pouze dodatečně regulována souborem pravidel.

Searle tvrdí, že pro instituce a institucionální fakty je charakteristické, že existují jen v rámci konstitutivních pravidel. Tato pravidla vytvářejí samu možnost faktů tohoto typu.¹⁹ Konstitutivní pravidla, která hrají roli v tvorbě institucionálních faktů, mají podle Searla formu, kterou můžeme vyjádřit vzorcem:

X je považováno za Y v kontextu C.

Např. to a to (X) je považováno za šachový mat (Y), to a to je považováno za pětikorunovou minci, to a to je považováno za parlamentní volby apod. Jde o pravidlo, podle kterého přiřazujeme funkci Y předmětu X.

---

¹⁹ Searle, 1995, s. 28.

Searle dále zdůrazňuje, že mluví-li o pravidlech, nemá na mysli *konvence*, které jsou také jistým druhem pravidla. Konstitutivním pravidlem v šachu je např. definice možných tahů, konvencí je to, že figurka krále je vyšší než figurka královny. Konstitutivním pravidlem v případě peněz je pravidlo, které stanoví, že určité předměty mohou vykonávat jistou funkci (např. sloužit jako prostředek směny). Které předměty tuto funkci vykonávají (jaké vlastnosti má prvek X), je pak víceméně libovolné, je to věcí konvence, nikoli pravidla.²⁰

Také konstitutivní pravidla, jak je Searle má na mysli, mají intencionální charakter – jsou to pravidla, jimž někdo rozumí, pravidla *pro někoho*. Poukazuje na to fakt, že tato pravidla mají intenzi, že v případě, kdy může být jeden institucionální fakt určen dvěma různými pravidly, nemohou být tato pravidla zaměněna bez ztráty pravdivosti výpovědí o nich. Tato intenzionalita, která se pojí s konstitutivními pravidly, podle Searla poukazuje na to, že institucionální fakty obsahují mentální složku.²¹

Institucionální fakty

Zavedení tohoto intencionálního aparátu nyní dovoluje říci konkrétněji, co institucionální fakty jsou, jakým způsobem existují a jaká je jejich struktura. Institucionální fakty podle Searla vznikají ve výkonu *přiřazení funkce*, který má následující vlastnosti: je výkonem *kolektivním* a jeho struktura je strukturou *konstitutivního pravidla* – když tedy kromě tohoto pravidla není nic, co by tento typ přiřazení funkce umožňovalo.

Searle popisuje tvorbu institucionálních faktů tak, že nejprve popíše, v čem spočívá tvorba *sociální reality*, která nemá nutně institucionální povahu (tj. nevyžaduje konstitutivní pravidlo), a následně popíše tvorbu

---

²⁰ Op. cit., s. 28.

²¹ Op. cit., s. 29.

institucionálních faktů jako rozšíření výkonu, ve kterém se tvoří sociální fakty. Sociálním faktem může být například to, když lidé společně přiřadí nějakému předmětu funkci páčidla – tento předmět pak danou funkci vykonává na základě svých materiálních vlastností, není tedy institucionálním faktem. Institucionální fakty pak vznikají tehdy, když lidé funkci přiřadí předmětu, který ji svými materiálními vlastnostmi nesplňuje, ale společenství toto splňování uznává.

Celý proces Searle ilustruje příkladem primitivního kmene, jehož členové kolem svého sídliště vybudují pevnou, vysokou zeď. Účelem té zdi je zabránit vniknutí příslušníků sousedního kmene do vesnice. Zeď tuto funkci splňuje na základě svých materiálních vlastností – lidé se přes ni nemohou dostat kvůli její výšce a pevnosti. Postupem času se však zeď pomalu rozpadá, až již není fyzicky schopna ve vstupu do vesnice komukoli zabránit. Může se však stát, že lidé – obyvatelé vesnice i jejich sousedé – tuto rozpadlou zeď *uznají* za hranici, kterou není dovoleno jen tak překročit. V tomto okamžiku se tato hranice stává institucionálním faktem. Rozpadlá zeď splňuje funkci bránění vstupu do vesnice jen proto, že ji lidé za mající tuto funkci *považují*.²²

Podobně je tvorba institucionálních faktů ukázána na příkladu vývoje peněz: zpočátku lidé jako peníze užívali mince z cenných kovů, např. zlata a stříbra. Tento materiál byl považován za cenný, a proto i mince z něho vyrobené měly jistou hodnotu. Jejich hodnota spočívala v ceně materiálu, ze kterého byly vyrobeny. Zlaté mince měly hodnotu ne proto, že to byly mince, ale proto, že byly zlaté. Později začali bankéři zlato ukládat a lidem, kteří si je u nich uložili, vydali certifikáty. Ty pak mohly být používány jako peníze – měly hodnotu, protože byly směnitelné za zlato. Pak si bankéři uvědomili, že mohou vydat více certifikátů, než mají zlata. Mnohem později pak lidé přišli

---

²² Op. cit., s. 38.

na to, že na zlato mohou úplně zapomenout a mít jen certifikáty – tak vznikly nekryté bankovky, které používáme dodnes. Tyto bankovky nemají svou hodnotu díky svým materiálním vlastnostem, ale pouze proto, že je společnost jako hodnotné uznává. Tyto bankovky jsou příkladem institucionálních faktů.²³

Obecně pak lze tento proces popsat takto: základním výkonem je kolektivní přiřazení funkce předmětům, které ji splňují na základě svých materiálních vlastností. Tím společenství vytváří sociální fakty. Takovým faktem může být zmiňovaná zeď, ale také společný lov, společné užívání předmětů, jako je například páčidlo, apod. Dalším krokem je přiřazení funkce předmětům, které tuto funkci nesplňují na základě svých materiálních vlastností, ale pouze díky tomu, že je společenství za splňující tuto funkci považuje, že je jako takové uznává. Charakter těchto funkcí Searle označuje termínem *nekauzální*, jde o nekauzální operativní funkce – na rozdíl od *kauzálních* operativních funkcí, které jsou splňovány na základě materiálních vlastností předmětu X. Přiřazením nekauzální operativní funkce tedy vznikají institucionální fakty. Tento výkon je zároveň průlomem lidské formy života. Přiřazovat kauzální operativní funkce mohou být schopna i některá zvířata, Searle připomíná pokusy s primáty, kteří jsou schopni používat jednoduché nástroje.²⁴ Lidská schopnost vytvářet instituce je pak podle Searla plynulým rozšířením nižších schopností přiřazovat kauzální funkce. Searle o významu tohoto výkonu říká:

„Antropologické texty běžně poukazují na lidskou schopnost používat nástroje. Opravdu radikální průlom jiných forem života však přichází, když lidé prostřednictvím kolektivní intencionality přiřazují funkci fenoménům, přičemž tato funkce nemůže být vykonána pouze díky fyzikálním a chemickým vlastnostem, ale vyžaduje stálou lidskou spolupráci spočívající ve specifických formách rozpoznání, přijetí a

---

²³ Op. cit., s. 42 - 43

²⁴ Op. cit., s. 40.

uznání nového *statusu*, kterému je *funkce* přiřazena. Toto je počáteční bod všech institucionálních forem lidské kultury...²⁵

Základem tvorby všech faktů je tedy *přiřazení funkce*. Jelikož je tato funkce přiřazená předmětům, které ji nesplňují na základě svých materiálních vlastností, platí pro ni, že je přiřazená podle *konstitutivního pravidla*, toto pravidlo má formu *X je považováno za Y v kontextu C*. Přiřazení funkce tohoto charakteru je pak vždy *kolektivním výkonem*.

2. Intencionální analýza tvorby institucionálních faktů

Můžeme tedy říci, že institucionální fakty jsou fakty, vzniklé ve výkonech intencionality tak, že *společenství přiřadí předmětu funkci, kterou předmět nemůže splňovat pouze na základě svých materiálních vlastností*. Tím se institucionální fakty liší od předmětů, jako je třeba židle – přiřadíme-li nějakému předmětu funkci „židle“, pak předmět je (případně není) schopen splňovat tuto funkci bez ohledu na to, co si o tom kdo myslí, zda někdo toto splňování uznává apod. Fyzikální vlastnosti daného předmětu jsou dostatečné k tomu, aby splňování funkce „židle“ zaručily (nebo vyloučily) – předmět např. musí být dostatečně pevný, musí mít rovnou horní plochu, určitou velikost atd. Má-li tyto vlastnosti, stačí to samo o sobě k tomu, aby předmět splňoval funkci „židle“, aby jako židle sloužil. U institucionálních faktů je to jinak. Fyzikální vlastnosti konkrétního kousku papíru samy o sobě nezaručují, že daný předmět je stokorunová bankovka, že může být použit ve funkci stokorunové bankovky. Aby daný kousek papíru byl stokorunovou bankovkou, musí společenství lidí *uznávat*, že kousek papíru těchto vlastností má funkci peněz. Jiným příkladem jsou slova určitého jazyka – materiální

---

²⁵ Op. cit., s. 40.

vlastnosti (tvar, velikost, barva značek na papíru, intenzita a tvar zvuků při vyslovování apod.) nezaručí, že to a to slovo má jistou funkci – nakonec v různých jazycích mají slova stejného významu (tj. stejné funkce) jiný materiální tvar. Společenství tedy přiřadí danému zvuku nebo barevné skvrně funkci znamenání a uznává, že tento zvuk nebo značka přiřazenou funkci splňuje.

Chceme-li se ptát, v čem přesně existence institucionálních faktů spočívá a jakou má strukturu, musíme se ptát, jaký *obsah* má intencionální přiřazení nekauzálních funkcí. Existují-li institucionální fakty tak, že společenství lidí *věří*, že existují, je třeba se ptát, čemu přesně věří, jaký obsah má jejich víra v existenci institucionálních faktů a jejich uznání této existence.

Dvojitý ohled analýzy institucionálních faktů

Intencionální výkon, v němž je předmětu přiřazena funkce, kterou tento předmět nemůže splňovat na základě svých materiálních vlastností, má vždy tuto formu:

X je považováno za Y (v kontextu C).

X je v tomto vzorci předmět, kterému přiřazujeme funkci Y. Výraz „je považováno“ vyjadřuje skutečnost, že X funkci Y nesplňuje nezávisle na tom, co si o tom myslíme, že ji nesplňuje na základě svých materiálních vlastností. Tuto strukturu lze analyzovat ze dvou perspektiv. Můžeme se zaměřit na to, co znamená uznávat ten a ten konkrétní předmět za splňující nějakou funkci, nebo se můžeme zaměřit na to, co to znamená, že předmět má funkci, která není splňována na základě materiálních vlastností předmětu. Mohli bychom říci, že v prvním případě provádíme analýzu s ohledem na *splňování* nebo *realizaci* funkce, a mluvíme pak spíše o *předmětu*, ve druhém případě

analyzujeme instituce s ohledem na *smysl* nebo *význam* přiřazené funkce, a mluvíme pak spíše o *činnostech*.

Tyto dva ohledy, ve kterých můžeme nahlížet na institucionální fakty, se v obecných rysech projevují i v běžném životě, v situacích, kdy o institucionálních faktech mluvíme, nebo kdy je potřebujeme z praktických důvodů definovat. Searle poukazuje na to, že to pak můžeme učinit dvojnásobným způsobem – buď tak, že popíšeme vlastnosti předmětu, kterému jsme přiřadili nový status, nebo tak, že popíšeme funkci, již předmět s novým statusem vykonává. Peníze určité měny tak můžeme definovat pomocí jejich vzhledu a původu (způsobu jejich výroby a vydání), nebo je můžeme definovat jako zákonné platidlo pro všechny soukromé i veřejné pohledávky.²⁶ Koš v basketbalu můžeme definovat tak, že popíšeme fyzický pohyb míče a hráčů (případně další okolnosti tohoto pohybu), nebo tak, že řekneme, že jím družstvo získává dva body. V prvním případě mluvíme o předmětech, ve druhém případě mluvíme o jednáních, v nichž se funkce projevují a která jsou jimi umožněna.

Způsob bytí institucionálních faktů je pak podle Searla takový, že činnosti, ve kterých funkce spočívá, jsou primární, a předměty, které tuto funkci splňují, jsou od těchto činností odvozeny – jsou určeny jako institucionální fakty pouze ve vztahu k tomu, že mají splňovat danou činnost, že mají být použity v jednání, které funkce vyjadřuje. Searle říká:

„Zjevný primát sociálního jednání před sociálními předměty vysvětlujeme tak, že ‚předměty‘ jsou určeny k tomu, aby sloužily v operativních funkcích, a jinak pro nás mají jen malý význam. To, co považujeme za sociální *předměty*, jako jsou vlády, peníze, univerzity, jsou ve skutečnosti pouze místa vyhrazená pro typy *činností*. Doufám, že je jasné, že v celém výkonu operativních funkcí a kolektivní

---

²⁶ Op. cit., s. 87.

intencionality jde o trvání činnosti a o tvorbu možností trvání dalších činností.²⁷

Analýza institucionálních faktů jako předmětů

V analýze institucionálních faktů z hlediska předmětu, kterému je přiřazena funkce, Searle říká, že má-li být předmět považován za předmět splňující funkci nekauzálního typu, musí mu být přiřazen nový status. Nekauzální funkci, která se s tímto statusem pojí, pak Searle nazývá *statusová funkce*.

Předmět X je často předmět, který existuje i před přiřazením této funkce, může to být nějaký materiální předmět nebo hrubý fakt. Například konkrétní zvuk jistých vlastností (nebo konkrétní tvar značky na papíru) je považován za slovo v českém jazyce, konkrétní pohyb na šachovnici figurkou určitého tvaru je považován za tah v šachové hře, kousky papíru jistých vlastností jsou považovány za peníze apod.

Institucionální fakty tedy vznikají tak, že nějakému X, např. nějakému materiálnímu předmětu, je společenstvím přiřazena funkce, kterou tento předmět nemůže splňovat jen na základě svých materiálních vlastností. Tento předmět je nyní chápán jako mající novou funkci. Jelikož však na materiálních vlastnostech předmětu není nic, co by bylo s touto funkcí nutně spojeno, nestačí tento předmět vidět a chápat pouze tak, jak jsme ho doposud viděli a chápali v souvislosti s jeho vlastnostmi, nýbrž je třeba tomuto předmětu přiřadit nový status. To, co jsme předtím viděli jako kousek papíru či kovu, tak nyní získává status peněz, kopnutí míče do branky status gólu, pronesení určitých zvuků status slova apod. Termín X ve vzorci *X je považováno za Y* pojmenovává předmět v souvislosti s jeho materiálními vlastnostmi, termín Y pak předmětu přiřazuje nový status, který předmět, je-li určený pouze svými materiálními vlastnostmi, nemá.

---

²⁷ Op. cit., s. 57.

Z nutnosti připsat předmětu, který lze popsat výčtem materiálních vlastností, nový status, podle Searla vyplývá, že nezbytnou součástí tohoto připisování je použití symbolů. Nový status totiž musí být něčím reprezentován. Těmito symboly mohou být výrazy jazyka, nebo za tyto symboly mohou sloužit materiální předměty samy – za předpokladu, že jsou jako symboly pochopeny. Považujeme-li v basketbalu průlet míče obroučkou za dva body, je nutné, abychom měli slovo nebo jiný symbol, kterými bychom uchopili status „dva body“. Na samotném hození koše, pokud je pouze smyslově vnímáme, žádné dva body nevypozorujeme, musíme tedy tento „koš“ pochopit jako symbolizující dva body. Termín X ve vzorci popisujícím tvorbu institucionální reality podle Searla vždy symbolizuje něco mimo sebe sama – totiž funkci Y. A jelikož schopnost symbolizovat je jazyková schopnost, je tvorba institucionálních faktů vždy jazykový výkon. Schopnost symbolizovat, tedy chápat jako symbol předmět, který sám o sobě je něčím jiným (materiálním jsouncem), je podmínkou možnosti tvorby institucí vůbec.²⁸

Předmětem, kterému společenství přiřazuje nový status a potažmo novou funkci, je, jak již bylo řečeno, často materiální předmět – jako v případě mincí a bankovek, slov nějakého jazyka, gólů ve fotbalu apod. Může jím však být i jiný institucionální fakt – např. řečový akt, který je za jistých okolností považován za uzavření manželství, nebo bankovní operace, v daném případě považována za zaplacení daně apod. Statusovou funkci pak přiřazujeme něčemu, co má samo statusovou funkci. Prvek X ve vzorci *X je považováno za Y* má pak sám strukturu „X je považováno za Y“.

Klíčovým momentem Searlovy teorie institucí je však to, že *každý institucionální fakt musí být nakonec zakotven v materiální realitě, poslední X*

---

²⁸ Searle se rolí jazyka v tvorbě institucionálních faktů zabývá ve třetí kapitole, vzhledem k cílům této práce je však problematika vztahu jazyka a institucí něčím, čím se nebudeme zabývat.

v hierarchické struktuře institucí musí být hrubý fakt. Struktura institucionální reality musí být zakotvena ve fenoménech, jejichž existence není věcí lidské dohody. Searle říká:

„Struktura institucionálních faktů je hierarchická struktura formy ,X je považováno za Y v kontextu C‘. Tato hierarchie musí mít dno ve fenoménech, jejichž existence není záležitostí lidské dohody. To je jen jiný způsob, jak říci, že kde je něčemu přiřazena statusová funkce, tam musí být něco, čemu je přiřazena. Je-li přiřazena jiné statusové funkci, musí být nakonec dosaženo pevného základu spočívajícího v něčem, co samo nemá formu statusové funkce. Tak například, jak jsem řekl dříve, penězi může být cokoli, nějaká fyzická realizace zde však být musí, musí zde být nějaký hrubý fakt – třeba jen kousek papíru nebo záznam na počítačovém disku – kterému můžeme přiřadit naši institucionální formu statusové funkce. Není tedy institucionálních faktů bez hrubých faktů.“²⁹

Tento předpoklad – že existence institucionálních faktů je závislá na existenci hrubých faktů – hraje významnou úlohu jak v Searlově záměru ukázat tvorbu institucí jako rozšíření schopnosti chápat materiálně založené fakty, tak ve snaze vysvětlit začlenění institucionální reality do celkové ontologie světa. Odlišení hrubých a institucionálních faktů a zároveň prokázání fundace těch druhých v těch prvních má Searlovi umožnit vyhnout se dvěma pozicím, o kterých je přesvědčen, že jsou mylné. Jednou z nich je jistý druh dualismu, který popisuje svět jako rozštěpený na fyzickou realitu a „myšlenou“ institucionální realitu, a přitom není schopen vysvětlit jejich vztah. Tou druhou pozicí je antirealismus, jehož stoupenci tvrdí, že hrubé fakty (tedy fakty, jejichž existence je nezávislá na vědomí o nich) vlastně neexistují, že všechna realita je nějakým způsobem vytvářena vědomými bytostmi. Také tato pozice je podle Searla nesprávná, nedovoluje totiž vysvětlit, jak jsou instituce možné. Searle říká:

---

²⁹ Searle, 1995, s. 55 - 56.

„Nemůže to být tak, jak tvrdí někteří antirealisté, že všechny fakty jsou institucionální fakty, že žádné hrubé fakty neexistují, neboť analýza struktury institucionálních faktů ukazuje, že institucionální fakty jsou logicky závislé na hrubých faktech. Předpokládat, že všechny fakty jsou institucionální, by do vysvětlení institucionálních faktů vneslo nekonečný regres nebo kruhovost. Aby některé fakty mohly být institucionální, musí existovat jiné fakty, které jsou hrubé. Je to logický důsledek institucionálních faktů.“³⁰

Mluvíme-li však o závislosti institucionální reality na hrubé realitě, můžeme mít tuto závislost na mysli v různém smyslu. Můžeme například tvrdit, že tvorba institucionálních faktů vyžaduje existenci hrubých faktů jako kauzální podmínku možnosti – musí existovat hrubá realita, abychom vůbec mohli něco smyslově vnímat, tedy realita, která způsobuje naše smyslové vjemy. Nebo bychom také mohli říci: jelikož institucionální fakty musí trvat v čase, je nutné, aby existovala materiální jsočina, která poskytnou neměnný a dostatečně trvanlivý „materiál“ pro prvky X ze vzorce pro tvorbu institucionálních faktů. Obě tyto podmínky jsou kauzální, a jako takové mají společné to, že si jich lidský subjekt nemusí být vědom, nemusí být součástí obsahu jeho intencionálních stavů. Jsou to podmínky, o kterých máme poznatky – víme, že vnímání je výsledkem působení vnějších předmětů na naše smyslové orgány, a že abychom měli písemnou podobu jazyka, musíme mít dostatečně trvanlivý inkoust nebo jiný způsob uchování písma. Abychom mohli vytvářet institucionální fakty pomocí výkonů přiřazení nekauzálních funkcí, nemusíme si však být těchto podmínek vědomi.

Závislost institucionálních faktů na hrubé realitě může také znamenat, že výkon intencionality, kterým přiřazujeme předmětu nekauzální funkci, má základ ve výkonu intencionality, kterým přiřazujeme předmětu operativní funkci kauzálního typu. Že *schopnost* přiřadit předmětu funkci typu „peníze“ vyžaduje předchůdnou *schopnost* přiřadit předmětu funkci typu „židle“, a že

---

³⁰ Op. cit., s. 56.

bez ní není vysvětlitelná. A jelikož schopnost přiřazení kauzálních funkcí může být vysvětlená jako podmíněná existencí hrubé reality, která tyto funkce splňuje (nebo nesplňuje), můžeme v tomto smyslu říci, že schopnost vytvářet instituce je závislá na hrubé realitě.

Ještě něco jiného by bylo tvrdit, že schopnost přiřadit statusovou funkci předpokládá, že obsahem příslušného intencionálního stavu je rozumění tomu, že předmět X existuje nezávisle na statusové funkci Y, nebo také, že existuje ještě jinak než jako realizace statusové funkce Y. Mohli bychom tvrdit, že toto rozumění nelze získat jinde, než v případech, kdy je funkce Y splňována hrubým faktem.

Zatímco v prvních dvou případech pojmáme realitu jako nezávislou na našem vědomí o ní, ve druhých dvou případech figuruje realita jako realita, které někdo rozumí nebo se k ní jinak vědomě vztahuje.

Analýza institucionálních faktů jako *možností jednání*

V analýze institucionálních faktů z hlediska jednání, umožněného daným faktem, je ústředním bodem specifický charakter, jenž je tomuto jednání vlastní. Searle jej nazývá *deontickým* charakterem. Nejprve je však dobré uvědomit si, proč a jakým způsobem je přiřazení funkce vždy spojeno s jednáním.

Přiřazení funkce je výkon vědomé bytosti, která se tímto způsobem vztahuje k předmětům ve světě. S předměty se tak setkáváme jako s předměty, které mají různé funkce, tj. zakoušíme je jako židle, na které si můžeme sednout, tramvaje, kterými se můžeme svést, kavárny, ve kterých si můžeme dát kávu a strávit čas s přáteli, míče, se kterými můžeme hrát volejbal, vstupenky, díky kterým se můžeme dostat na koncert apod. Předmětům ve světě tak přiřazujeme funkci „židle“, „tramvaj“, „kavárna“,

„míč“, „vstupenka“, a v těchto funkcích jim rozumíme, když se s nimi v každodenní zkušenosti setkáváme.

Některé z těchto funkcí jsou kauzální, jiné nikoli. Pro nekauzální funkce je charakteristické, že předměty ve světě je nemohou splňovat pouze na základě svých materiálních vlastností, a že je splňují jen tehdy, když se na tom společenství shodne. Ke splňování funkcí, jako je židle, dům nebo šroubovák, však stačí, že předmět má vhodné materiální vlastnosti – dostatečnou pevnost, tvar, velikost apod.

Podstatou všech operativních funkcí, tedy jak těch kauzálních, tak těch nekauzálních, je, že tyto funkce jsou vztaženy k našim záměrům a praktickým činnostem. Je-li institucionální fakt primárně možností činnosti, a nikoli předmětem (jak bylo řečeno výše), pak můžeme říci, že smysl funkce spočívá v jisté činnosti. Předmět je pak často jen tím, pomocí čeho můžeme tuto činnost vykonat. Rozumíme-li tedy předmětu jako majícímu jistou funkci, rozumíme tomu, co s tím předmětem *můžeme* (případně *nemůžeme*) dělat, k čemu jej *můžeme* použít. Rozumět funkci znamená rozumět *možnosti* nějaké činnosti. S každou funkcí jsou tedy spojeny *možnosti* nebo také *moci*.

V případě funkcí, jež jsou splňovány předměty na základě materiálních vlastností, je to, co můžeme s předmětem dělat, dáno jeho materiálními vlastnostmi. V případě institucí jsou možnosti jednání spojené se statusovými funkcemi určeny společenstvím. Možnost tohoto jednání tedy existuje, jen pokud ji společenství uznává.

„Statusové funkce jsou obecně věci moci ... Struktura institucionálních faktů je struktura mocenských vztahů a zahrnuje negativní i pozitivní, podmíněné i kategorické, kolektivní i individuální moci. ... Institucionální mocenské vztahy jsou však všudypřítomné a nepostradatelné. Institucionální moc – pevná, vše

prostupující a většinou neviditelná – umožňuje každé zákoutí a každou skulinku našeho sociálního života...“ říká Searle.³¹

Vytváření institucionálních faktů je tedy přiřazování nových mocí předmětům X – to v případě, že prvkem X je člověk – nebo lidem, kteří tyto předměty používají. Tyto nové moci předmět nebo jeho uživatel nemá na základě materiálních vlastností předmětu, ale jen díky tomu, že společenství tyto moci uznává (přesněji – uznává, že předmět nebo jeho uživatel má onu moc). „Pouhá fyzická síla není společenskou dohodou ovlivněna. Nemůžeme zvýšit svou váhu nebo zápasnické schopnosti našich paží tím, že se na tom společenství shodne. Můžeme však tímto způsobem zvětšit něčí majetek nebo dokonce dát někomu moc nad naším životem a smrtí,“ říká Searle.³² Tvorba institucionální reality tedy do našeho světa přináší nejen nové druhy předmětů, ale přináší i nové typy mocí.

V čem přesně se liší moc jednat, spojená s přiřazováním operativních funkcí kauzálního typu, a moc jednat, spojená s přiřazováním nekauzálních operativních funkcí? Moci, které se pojí s nekauzálními funkcemi, moci *deontické*, označují práva, závazky, zodpovědnosti, povinnosti, výsady, nároky, pověření, povolení apod. Předměty, jako je židle nebo pero, umožňují jednání nezávisle na tom, zda to někdo uznává. Možnosti jednání spojené s institucionálními fakty jsou naproti tomu možnostmi společenstvím uznávanými. Společnost uznává, že *každý*, kdo používá daný institucionální fakt, má možnost jednat určitým způsobem. Jelikož je to uznáváno pro *každého* uživatele, není tato možnost jednání pouze prostou možností nějak jednat, nýbrž *právem* jednat tímto způsobem. Právem – nebo povinností, závazkem, zodpovědností, výsadou, pověřením atd., což jsou všechno modifikace deontických mocí. Přiřazujeme-li tedy předmětu statusovou

---

³¹ Op. cit., s. 94.

³² Op. cit., s. 96.

funkci, přiřazujeme mu (nebo jeho uživateli) spolu s touto funkcí právo nebo povinnost nějakého jednání.

Searle pro ilustraci uvádí tento příklad:³³ můžeme vycvičit psa, aby pánovi přinášel bankovky a dostával za ně něco na zub. Obsahem psího rozumění pak může být něco jako: „když mu dám tohle, dostanu dobrotu“. To však ještě neznamená, že bankovky jsou pro psa peníze a že si pes kupuje laskominy. Aby tomu tak bylo, muselo by mít psí rozumění obsah podobný tomuto: „Mám právo něco si koupit, a když někdo jiný bude mít tyto bankovky, bude mít také právo něco si koupit.“

Rozumění statusové funkci má tedy formu:³⁴

Uznáváme, že (S má moc (S dělá A))

Moc přitom chápeme v jejích různých modalitách – tedy jako „může“, „musí“, „měl by“, „je jeho závazkem“, „je jeho povinností“ apod. Například uznáváme, že člověk, který disponuje stokorunovou bankovkou, může kupovat zboží v ceně do sta korun. Uznáváme, že člověk, který má platnou jízdenku, může jet metrem. Uznáváme, že člověk, který je občanem České republiky a dosáhl plnoletosti, může volit poslance českého parlamentu apod.

Jak forma *Uznáváme, že (S má moc (S dělá A))* souvisí s formou *X je považováno za Y v kontextu C*? Druhý vzorec popisuje tvorbu institucionálního faktu z hlediska předmětu X – vyjadřuje totiž pravidlo, podle kterého je funkce Y právě tomuto X připsána. První vzorec popisuje naše rozumění funkci Y jako jednání, které může (nebo musí) vykonávat prvek X (nebo jeho uživatel). Oba tyto výkony jsou součástí schopnosti intencionality vytvářet institucionální fakty.

---

³³ Op. cit., s. 70.

³⁴ Op. cit., s. 104.

3. Závěr

Intencionální analýza, vedená z perspektivy první osoby, tedy ukazuje, že to, čemu lidé věří, rozumí, uznávají atp., když rozumí institucionálnímu faktu, je dvojí: V první řadě rozumíme *činnosti*, kterou v rámci daného institucionálního faktu můžeme vykonávat – že můžeme nakupovat, střílet góly, získávat vzdělání, cestovat, mluvit, chodit do práce atd. Těmito činnostem rozumíme ne jako spočívajícím v používání materiálních jsovcen nebo ve vykonávání fyzických pohybů, nýbrž rozumíme přímo jejich *smyslu* – to, že k nim využíváme materiálních předmětů, kterým jsou dané funkce (tj. činnosti) přiřazeny víceméně nahodile, nám naopak často zůstává skryto, nejsme si toho vědomi.

Za druhé pak vytváření institucionálních faktů ve výkonech rozumění předpokládá, že *přiřazujeme funkci předmětu*, který ji nesplňuje pouze na základě svých materiálních vlastností. Přiřazení funkce předmětu je tedy druhým momentem našeho rozumění institucionálním faktům. Z logiky věci vyplývá, že toto přiřazení musí být vědomé, že se musí dít podle konstitutivního pravidla, kterého jsme si vědomi – není nic jiného, co by „X a Y drželo pohromadě“, co by naznačovalo, že právě toto X má splňovat funkci Y (jako je tomu v případě ne-institucionálních jsovcen a přiřazování kauzálních funkcí). Záhadným rysem tvorby institucí pak je, že právě tohoto pravidla si často vědomi nejsme.

Obdobnou strukturu, spočívající v rozumění činnosti a spojení této činnosti s předmětem, má i vytváření faktů před-institucionálního typu – rozumíme, k čemu je šroubovák, a přiřazujeme funkci šroubovák tomuto materiálnímu jsovcnu. V případě institucionálních faktů však oba momenty mají jisté specifické rysy: Rozumění činnosti zahrnuje rozumění *právou* nebo *povinností* (nebo ostatním modalitám moci) tuto činnost vykonávat.

Z nahodilosti přiřazení nekauzální funkce Y předmětu X pak vyplývá, že je nutné, aby se na přiřazení shodlo větší společenství lidí, a zaručilo tak, že spojení proběhne vždy podle téhož pravidla – tvorba institucionálních faktů tak má vždy kolektivní charakter.

II.

MÍSTO INSTITUCIONÁLNÍ REALITY V PŘÍRODĚ

1. Co to jsou fakty

Searle své zkoumání institucionální reality začíná tím, že ji vymezí vůči hrubé realitě: Institucionální fakty jsou tak vymezeny jako fakty, jejichž existence je závislá na tom, že je lidské společenství za existující považuje, na rozdíl od hrubých faktů, jejichž existence je na lidské společnosti i na jednotlivých lidských bytostech nezávislá.

„Tato kniha je o otázce, která mě již dlouho znepokojuje: existují části reálného světa, objektivní fakty v tomto světě, které jsou fakty pouze prostřednictvím dohody lidí. V jistém smyslu jsou zde věci, které existují pouze proto, že věříme, že existují. ... Tyto věci se liší od faktů, jako je ten, že na vrcholu Mount Everestu je sníh nebo že atomy vodíku mají jeden elektron, což jsou fakty naprosto nezávislé na jakýchkoli lidských názorech. Před lety jsem některé z faktů závislých na dohodě lidí pokřtil ‚institucionální fakty‘ v protikladu k faktům neinstitucionálním či ‚hrubým‘.“³⁵

Searle si tedy všímá *zvláštního způsobu bytí* institucionálních faktů a klade si otázku, jak jsou tyto fakty vůbec možné, co všechno jejich existence předpokládá, v čem přesně tato existence spočívá. Zvláštní způsob bytí institucí přitom ukazuje v protikladu ke způsobu bytí hrubých faktů. Je-li však vymezení institucionálních faktů učiněno poukazem na odlišnost způsobu bytí institucionálních a hrubých faktů, je pro porozumění tomu, co to institucionální fakty jsou a jaký je jejich vztah k hrubé realitě, důležité položit si otázku, jaké pojetí *skutečnosti* nebo *reality* tato distinkce mezi dvěma různými způsoby bytí předpokládá. Musíme se tedy ptát, jak vlastně musíme

---

³⁵ Op. cit., s. 1 - 2.

metafyzicky nahlížet svět, abychom vůbec mohli učinit distinkci mezi institucionálními a hrubými fakty.

Jelikož hrubé i institucionální entity jsou označeny jako *fakty*, jež vzájemně odlišuje jejich rozdílný způsob bytí, budeme se tedy ptát, co mají tyto fakty společné *jakožto fakty*. Z úvodního slova je patrné, že hrubé fakty jsou nezávislé na našich myšlenkách o nich, institucionální fakty jsou pak utvářeny právě v našem myšlení, když jejich existence je existence, ve kterou lidé věří a kterou uznávají. Co mají tyto dva koncepty společné, že je můžeme zahrnout pod termín „fakt“?

Vysvětlení vztahu materiálních entit a myšlených entit je tradiční metafyzická otázka. Tradiční novověké metafyzice se však na ni přesvědčivě odpovědět nepodařilo, naopak, jejím hlavním rysem je, jak upozorňuje Searle, že materiální a myšlenou realitu odděluje – ať již podél linie určené pojmovým párem duše-tělo, nebo podél linie vyznačené kategoriemi příroda-kultura.³⁶ Chce-li tedy Searle materiální a hrubé fakty konfrontovat, chce-li rozdíl mezi institucionálními a hrubými fakty ukázat jako rozdíl ve způsobu bytí v oblasti *faktů* – musí tradiční ontologickou mapu světa překreslit. Činí tak pomocí rozlišení dvojího smyslu objektivitu a zavedení nového páru ontologických kategorií *závislosti* a *nezávislosti-na-pozorovateli*.

Dvojitý smysl objektivitu

Pro institucionální fakty je charakteristické, že jejich existence je sice závislá na lidském vědomí a jeho intencionalitě, zároveň však také mají jistou objektivitu, a to dokonce ve značně silném smyslu – to, že něco *považujeme* za peníze, pracovní smlouvu nebo dopravní značku, není věcí naší volby nebo našeho přání, nýbrž naopak to často musíme přijmout proti našemu přání. Tyto „pouze“ *myšlené* fakty pak naše životy ovlivňují srovnatelně, ne-li ve

---

³⁶ Op. cit., s. 9.

větší míře, jako hrubé fakty. Institucionální fakty jsou tedy na jedné straně objektivní – nejsou věci naší volby, na druhé straně jsou však subjektivní – jejich existence je závislá na tom, zda ji uznáme, což o „skutečně“ objektivních, hrubých faktech neplatí.

Tato hádanka má podle Searla řešení, když si uvědomíme, v jakém smyslu pojmy „objektivní“ a „subjektivní“ vlastně používáme. Ve filosofických úvahách se podle něj tyto pojmy obvykle objevují ve smyslu dvojím: ve smyslu *epistemickém* a ve smyslu *ontologickém*.

Používáme-li pojmy „objektivní“ a „subjektivní“ v *epistemickém* smyslu, používáme je jako predikáty soudů. Objektivní soudy jsou ty, které mohou být pravdivé nebo nepravdivé, přičemž jejich pravdivost či nepravdivost je určena faktem, o kterém vypovídají. Řekneme-li, že Brno má větší počet obyvatel než Praha, jde o objektivní soud (v tomto případě nepravdivý). Řekneme-li, že Praha je krásnější než Brno, jde o soud subjektivní – neexistuje žádný fakt, který by s tímto tvrzením korespondoval a činil je pravdivým nebo nepravdivým, není to výpověď o *faktech*. Objektivita v epistemickém smyslu tedy v konečném důsledku určuje, co je objektivní fakt vůbec – takovým faktem je to, o čem můžeme činit pravdivé výpovědi. Objektivita v epistemickém smyslu je tedy nejen predikátem soudů, nýbrž je také ontologickým určením. Searle říká:

„V případě takových objektivních soudů jsou fakty ve světě, které je činí pravdivými nebo nepravdivými, nezávislé na postojích nebo dojmech, které k nim kdokoli zaujímá nebo je o nich má. V tomto epistemickém smyslu můžeme mluvit nejen o *objektivních soudech*, ale také o *objektivních faktech*. S pravdivými objektivními soudy korespondují objektivní fakty.“³⁷

Pojmy „objektivní“ a „subjektivní“ však nepoužíváme vždy v tomto *epistemickém* smyslu – někdy je používáme ve smyslu *ontologickém*. Pak jimi

---

³⁷ Op. cit., s. 8.

rozlišujeme různé *způsoby bytí* entit. Ontologicky objektivní je ten způsob bytí, který nevyžaduje, aby entita existovala pro někoho, aby si jí byl někdo vědom. Objektivní způsob bytí mají např. hory – existují nezávisle na tom, zda je někdo vnímá nebo si o nich něco myslí. Subjektivní způsob bytí pak vyžaduje vědomý subjekt, pro který daná entita existuje. Příkladem entity, která má subjektivní způsob existence, je podle Searla bolest – její existence závisí na tom, že ji někdo pociťuje.

Druhý smysl použití pojmů „objektivní“ a „subjektivní“ tedy činí distinkci v oblasti *epistemicky* objektivních entit, tedy v oblasti *faktů* vůbec. Pro všechny tyto fakty platí, že skutečně existují, existují však různým způsobem. Abychom mohli rozlišit objektivní a subjektivní (v ontologickém smyslu) způsob bytí, potřebujeme nějaké kritérium. Toto kritérium nám poskytne další pojmový pár, který Searle zavádí – *závislost a nezávislost na pozorovateli*.

Vlastnosti závislé a nezávislé na pozorovateli

Kategorie *závislosti a nezávislosti na pozorovateli*³⁸ jsou ontologické kategorie, které se týkají vlastností nebo rysů světa a jsoucna ve světě. Vlastnosti světa, které jsou *nezávislé-na-pozorovateli*, jsou ty vlastnosti, jejichž existence není ovlivněna tím, co si o nich myslíme a za co je považujeme, ani tím, zda si o nich vůbec něco myslíme nebo se k nim vůbec nějak vztahujeme. Jinými slovy: jsou nezávislé na tom, zda se k nim někdo vědomě vztahuje, zda jsou to vlastnosti *pro někoho*. Příkladem mohou být fyzikální vlastnosti nějakého předmětu. Tyto vlastnosti by byly stejné, i kdybychom se k tomu předmětu vědomě nevztahovali – i kdybychom ho

---

³⁸ Op. cit., s. 7 - 13. Výrazy „závislý-na-pozorovateli“ a „nezávislý-na-pozorovateli“ předkládám Searlovy výrazy „intrinsic“ a „observer-independent“. Pro větší názornost volím symetrické pojmy, tím spíš, že Searle v některých textech vyjádřil jistou nespokojenost s výrazem „intrinsic“, který může implikovat, že jde pouze o vnitřní charakteristiky s vyloučením vnějších vztahů.

nezkoumali, nepoužívali, nevnímali, nic si o něm nemysleli atd. Svět by měl stejné materiální vlastnosti, i kdyby nyní všechny vědomé bytosti vyhynuly, a mohl by mít stejné materiální vlastnosti, i kdyby nikdy žádné vědomé bytosti neexistovaly. Na těchto vlastnostech se totiž lidská mysl nijak nepodílí, nevytváří je, a to ani z části. Tyto vlastnosti tedy spadají do kategorie *nezávislé-na-pozorovateli*.

Kromě nich však mají jsoucna ve světě řadu dalších vlastností, o kterých se nic podobného nedá tvrdit. Např. jisté konkrétní jsoucno je židle, jiné tužka, ještě jiné počítač, a ničím z toho by tyto věci nebyly, kdyby tady nebyly bytosti, které je jako židli, tužku a počítač používají a jako židli, tužce a počítači jim rozumí. Být židle nebo být počítač jsou příklady vlastností, které spadají do kategorie *závislé-na-pozorovateli*. Searle říká:

„Že předmět přede mnou má jistou hmotu a jisté chemické složení, to je například jeho vlastnost nezávislá na pozorovateli. Tento předmět je z části ze dřeva, jehož částičky jsou složeny z celulózových vláken, a z části také z kovu, který je sám složen z molekul slitiny kovů. Všechny tyto vlastnosti jsou nezávislé na pozorovateli. O stejném předmětu však lze také pravdivě říci, že to je šroubovák. Když jej popisuji jako šroubovák, uvádím jeho vlastnost, která je závislá na pozorovateli nebo uživateli. Tento předmět je šroubovák pouze proto, že ho lidé používají jako šroubovák (nebo že ho za tímto účelem vyrobili, nebo že ho za šroubovák považují).“³⁹

Místo *závislost-na-pozorovateli* bychom tedy také mohli říkat *závislost-na-uživateli* nebo také *závislost-na-rozumějícím-subjektu*. „Pozorovatel“, na kterém jsou ony vlastnosti závislé, je totiž bytost, která se k předmětům ve světě vztahuje prostřednictvím intencionality svých mentálních stavů. Jako metoda pro rozlišení, zda je vlastnost závislá či nezávislá na pozorovateli, tedy slouží otázka: Mohla by tato vlastnost existovat, i kdyby nikdy neexistovaly lidské bytosti?

---

³⁹ Op. cit., s. 9 - 10.

Důležité nyní je, že předměty mohou mít jak vlastnosti, které jsou *závislé-na-pozorovateli*, tak vlastnosti, které jsou *na-pozorovateli-nezávislé*. Šroubovák má materiální vlastnosti, které nijak neovlivňuje to, co si o nich myslíme, a má také vlastnost „být šroubovák“, která existuje pouze ve vztahu k někomu, kdo tento předmět za šroubovák považuje.

O distinkci mezi vlastnostmi *závislými-na-pozorovateli* a *nezávislými-na-pozorovateli* pak Searle říká: „Chci, aby se tato distinkce zdála zcela zřejmá, neboť se ukáže, že sociální realitě obecně můžeme rozumět pouze v jejím světle.“⁴⁰

Hrubé a institucionální fakty

Hrubé i institucionální fakty jsou tedy *fakty*, neboť jsou epistemicky objektivní (tj. činí pravdivými – či nepravdivými – naše výpovědi o nich), mají však různý *způsob bytí* – hrubé fakty mají ontologicky objektivní způsob bytí, institucionální fakty mají způsob bytí ontologicky subjektivní. V čem tento způsob bytí spočívá? Jak máme rozumět skutečnosti, abychom v jejím rámci mohli rozlišit dva různé mody – objektivní a subjektivní, a tedy dva druhy faktů – hrubé a institucionální?

Searle by pravděpodobně považoval za uspokojivou odpověď říkající něco jako toto: Obojí je faktem v tom smyslu, že činí pravdivými (nebo nepravdivými) naše výpovědi o něm, žádné společné rysy nebo struktury není třeba hledat, je možné, že ani nejsou, není nutné, aby byly. – Jestliže však chceme tyto dva různé způsoby bytí definovat vymezením vůči sobě navzájem, měli bychom být schopni tento společný kontext najít.

Hledáme tedy pojetí skutečnosti, které nám umožní učinit distinkci mezi hrubými a institucionálními fakty tak, že u těch prvních poukážeme na

---

⁴⁰ Op. cit., s. 12.

jejich objektivní způsob bytí, u těch druhých na subjektivní způsob bytí, přičemž bude jasné, že oba typy entit mají společnou půdu, že jsou to fakty. Je zřejmé, že k rozlišení objektivního a subjektivního způsobu bytí můžeme použít Searlem zavedenou distinkci mezi vlastnostmi *závislymi* a *nezávislymi-na-pozorovateli*. *Závislost-na-pozorovateli* vždy vede k intencionalitě. Je charakteristická pro intencionální výkon přiřazení funkce – funkce je vždy *závislá-na-pozorovateli*. Tato vlastnost je pak součástí nejen institucionálních faktů, ale i faktů neinstitucionálních – přiřazení funkce se podílí na tom, že tento předmět je stůl a tamten tužka. Institucionální fakty se pak od faktů neinstitucionálních liší tím, že v případě neinstitucionálních faktů je přiřazená funkce předmětem splňována na základě jeho materiálních vlastností (tedy bez ohledu na to, co si o tom splňování kdo myslí), kdežto v případě institucionálních faktů je toto splňování samé intencionálním obsahem, předmět je za splňující danou funkci *považován* (a bez tohoto uznání ji nesplňuje).

Jak institucionální fakty, tak fakty neinstitucionální (např. že tento předmět je šroubovák) pak mají dvousložkovou strukturu, kterou můžeme schematizovat jako

X je Y ,

přičemž prvek Y je v obou případech *závislý-na-pozorovateli*. Prvek X má v případě neinstitucionálních faktů charakter *nezávislosti-na-pozorovateli*, v případě institucionálních faktů je *na-pozorovateli-závislý*. Tento aspekt můžeme ve schématu vyjadřujícím strukturu institucionálních faktů vyjádřit takto:

X je považováno za Y .

Jak se tyto úvahy vztahují k otázce po společné půdě hrubých a institucionálních faktů? Návrh zní: pojímat hrubé fakty rovněž jako mající dvousložkovou strukturu X je Y , v níž prvek Y označuje přiřazenou funkci,

prvek X splňování této funkce. Searle, zdá se, trvá na tom, že hrubé fakty neobsahují žádnou složku *závislou-na-pozorovateli*, neobsahují tedy žádnou funkci. Přesto se s nimi ve světě běžně setkáváme právě v jejich funkcích – strom je stromem jako poskytující stín k odpočinku, řeka je místem k plavání apod.⁴¹ Přírodní jsoucno pak stejně jako jsoucno lidmi vyrobené splňuje přiřazenou funkci na základě svých materiálních vlastností. Není pak právě způsob *splňování* přiřazené funkce tím, co určuje způsob jeho bytí?

Tato interpretace tedy navrhuje chápat fakty jako mající dvousložkovou strukturu, v níž je jedním prvkem přiřazená funkce, druhým splňování této funkce. Fakty, ve kterých je daná funkce splňována *nezávisle-na-pozorovateli*, pak mají objektivní způsob bytí (jsou ontologicky objektivní), fakty, v nichž je funkce splňována v *závislosti-na-pozorovateli*, tj. její splňování je uznáváno, mají subjektivní způsob bytí (jsou ontologicky subjektivní).

Jsem toho názoru, že právě toto je východisko, ze kterého můžeme Searlově distinkci mezi hrubými a institucionálními fakty lépe porozumět. Nechci tvrdit, že tato interpretace je jediná možná, nebo že je správnější než interpretace jiné, jsem jen toho názoru, že právě takto je třeba interpretovat ontologické struktury světa, chceme-li rozlišit mezi různým způsobem bytí institucionálních a neinstitucionálních faktů. Alternativní interpretace je nejen možná, ale i žádoucí – třeba tehdy, když chceme ukázat místo intencionality ve světě přírody, když tedy chceme ukázat intencionalitu jako výkon, který existuje, ať si o něm kdokoli cokoli myslí, věří v něj nebo jej popírá.

Ještě předtím než představím Searlův výklad začlenění intencionality do světa přírody, však chci poukázat na některé odlišnosti mezi právě předloženou interpretací a způsobem, jak Searle ontologické distinkce, jež zavedl v první kapitole, interpretuje sám.

---

⁴¹ Op. cit., s. 14.

Jsou věty o rysech *závislých-na-pozorovateli* epistemicky objektivní?

Mezi těmito dvěma interpretacemi je několik důležitých rozdílů. Searle by například neřekl, že fakt „toto je stůl“ má objektivní způsob bytí, neboť „být stůl“ je vlastnost *závislá-na-pozorovateli*, a proto je způsob bytí tohoto faktu subjektivní. O podobných případech říká:

„Vlastnosti *závislé-na-pozorovateli* jsou vždy vytvořeny *na-pozorovateli-nezávislými* mentálními fenomény uživatelů daných předmětů, jejich pozorovatelů atd. Tyto mentální fenomény jsou jako všechny mentální fenomény ontologicky subjektivní; a vlastnosti, které jsou *závislé-na-pozorovateli*, tuto ontologickou subjektivitu dědí. Tato ontologická subjektivita však nezabraňuje tomu, aby výpovědi o vlastnostech *závislých-na-pozorovateli* byly epistemicky objektivní.“⁴²

Pomineme-li zvláštní kontradiktorické charakterizování mentálních fenoménů jako *nezávislých-na-pozorovateli* a zároveň jako *ontologicky subjektivní*, způsobené změnou perspektivy, ze které je vědomí nahlíženo jednou jako hrubý fakt (tedy jako na biologické procesy organismu, např. pozorovatele nebo uživatele), podruhé jako intencionalita (tedy např. jako výkon přiřazení funkce), říká se zde, že vlastnosti *závislé-na-pozorovateli* mohou být epistemicky objektivní. Jako příklad Searle uvádí fakt: „Tento předmět je těžítko.“⁴³ Tento fakt je *závislý-na-pozorovateli* – „být těžítkem“ je funkce přiřazená intencionalitou, a zároveň je epistemicky objektivní, neboť výpovědi o něm mohou být pravdivé. Je tomu však opravdu tak? Je tvrzení: „tento předmět je těžítko“ skutečně výpovědí o vlastnostech *závislých-na-pozorovateli*? Přiřazená funkce „být těžítko“ takovou vlastností jistě je – funkce těžítka je závislá na našich zájmech a záměrech, je normativní, tj. její splňování je lepší nebo horší atd. Uvedená věta však nevypovídá o *funkci* být těžítko, ale o funkci, která je zároveň realizovaná, kterou splňuje nějaký předmět. Tento předmět ji však splňuje na základě

---

⁴² Op. cit., s. 12 - 13.

⁴³ Op. cit., s. 12.

svých materiálních vlastností, jež jsou *na-pozorovateli-nezávislé*. Věta „tento předmět je těžítko“ tedy vypovídá o tom, že funkci „být těžítko“ splňuje tento předmět. A je to právě moment splňování, co ji činí epistemicky objektivní, co ji činí faktem. Věty o funkcích bez vztahu k jejich splňování či realizaci epistemicky objektivní být nemohou. Funkce sama o sobě není faktem (jakkoli tímto faktem může být intencionalita, která ji míní).

Kdyby tomu tak nebylo a přistoupili bychom na Searlovu interpretaci, museli bychom říci, že fakty jako „tento kámen je těžký“ a „tato skála je strmá“ jsou ontologicky subjektivní. Třeba bychom to nakonec i říci mohli, nutným důsledkem by však bylo, že bychom se zbavili možnosti odlišit tyto fakty od institucionálních faktů pomocí poukazu na jejich odlišný způsob bytí. Searlova interpretace by tak dovolila odlišit pouze fakty, na nichž se nějakým (jakýmkoli) způsobem podílí mentalita, a fakty, jež jsou této mentality zcela prosté. Searle fakt „tento předmět je těžítko“ určuje jako ontologicky subjektivní jen proto, že jeden z jeho rysů nebo strukturních momentů je *závislý-na-pozorovateli*.

Searle ve své interpretaci trojice distinkcí, kterou zavádí v první kapitole, opouští původní určení toho, k čemu se tyto distinkce vztahují – že epistemická objektivita vymezuje oblast faktů vůbec, že ontologická subjektivita a objektivita se týkají způsobu bytí faktů, a že kategorie *závislost* a *nezávislost-na-pozorovateli* charakterizují *vlastnosti* nebo *rysy* entit (pro vlastnosti je charakteristické, že na rozdíl od faktů nemají propoziční formu). Distinkce *ontologická objektivita/subjektivita* a *nezávislost/závislost-na-pozorovateli* mu pak téměř spadá vjedno – s výjimkou vědomí a mentálních fenoménů, které mohou nabývat charakteru *závislosti* i *nezávislosti-na-pozorovateli* podle toho, zda je nahlížíme jako biologické procesy organismu, nebo jako mající intencionální obsahy. Searle o nich tvrdí, že jsou *ontologicky subjektivní*, a zároveň že existují *nezávisle-na-pozorovateli*.

Rozlišení mezi přírodou jako sférou bytí, ve které se nenachází žádná složka *závislá-na-pozorovateli*, a mentálními entitami jako entitami, které existují pouze v *závislosti-na-pozorovateli*, je učiněno z perspektivy, ze které svět nahlíží přírodní věda. Je to tedy také perspektiva, kterou Searle zaujímá, když chce vysvětlit, jakým způsobem je institucionální realita včleněna do fyzikální reality přírody.

2. Začlenění institucionálních faktů do celkové ontologie světa

Celková ontologie

Jedním z cílů Searlovy teorie institucionální reality je začlenit zvláštní způsob bytí institucionálních faktů do existence světa přírody, o níž již v dnešní době máme řadu poznatků. Podle těchto poznatků spočívá způsob bytí přírody ve strukturách, které jsou nezávislé na myslí, které tedy nijak neovlivňuje to, zda je někdo vnímá nebo se k nim jinak vědomě vztahuje. Jak v takovém ducha- prostém světě mohou existovat fakty, jejichž způsob bytí je závislý na tom, že jsou uznávány společenstvím vědomých bytostí?

Searlova představa celkové ontologie světa je založena na poznacích, které ve svých zkoumáních získávají přírodovědci – fyzikové, chemikové, biologové a další. Tyto poznatky nám říkají, v čem spočívá existence světa přírody, přičemž jejich přijetí podle Searla není pro vzdělaného člověka dnešní doby volbou, nýbrž nutným východiskem. Každý nový ontologický poznatek by měl být uveden do vztahu k již existující ontologii a vzhledem k ní vysvětlen. Také způsob bytí institucionálních faktů je tedy třeba vidět na pozadí této celkové ontologie, přičemž je třeba ukázat, jak je odlišný způsob bytí institucionálních faktů ve světě přírody možný.

Díky poznatkům poskytovaným přírodními vědami tedy víme, že ontologické základy světa spočívají ve strukturách, které je výhodné, byť ne zcela přesné, popisovat jako částice v silových polích. Tyto částice jsou uspořádány do jednotlivých systémů, jako jsou hory, planety, molekuly H₂O, řeky, krystaly, myši, lidé apod. Některé z těchto systémů jsou živé. U některých živých systémů se v evoluci vyvinul nervový systém, a u některých bytostí je pak nervový systém natolik rozvinutý, že jeho projevy můžeme popsat jako vědomí. S vědomím se pojí schopnost intencionality, což je schopnost vědomé bytosti reprezentovat si předměty a stavy věcí. Institucionální realita vzniká ve výkonech této intencionality.⁴⁴

Podle tohoto výkladu tedy základy světa tvoří hrubá realita, existující nezávisle na vědomí o ní. V ní a z ní je pak v evoluci vytvořeno vědomí, které je samo jako takové hrubým faktem. V *obsazích* vědomí (v jeho intencionalitě) je pak vytvářena institucionální realita.

Tento obrázek celkové ontologie poskytuje základní představu o umístění institucionální reality v hrubé, materiální přírodě – tato realita vzniká ve výkonech vědomí živých bytostí, které se vyvinuly z jednodušších materiálních systémů. Jako problematické v ní může být viděno místo, kdy na scénu přichází vědomí a intencionalita. V tomto místě se totiž mění perspektiva popisu – mluvíme-li o vědomí jako o hrubém faktu, nahlížíme je z jiné perspektivy a jeho poznání se řídí jinými principy, než je tomu v případě, kdy jsou v centru naší pozornosti obsahy intencionálních stavů a výkonů. Výsledkem zkoumání hrubých faktů na jedné straně a zkoumání struktur intencionality na straně druhé jsou pak dva různé vnitřně koherentní a úplné systémy, které jsou vůči sobě uzavřené. To mohou někteří filosofové považovat za ontologický problém, potenciálně ústící v metafyzický dualismus. Dva různé kontexty, dvě různé, navzájem nepřevoditelné pojmové

---

⁴⁴ Op. cit., s. 5 - 7.

soustavy totiž podle nich implikují dvě různé reality. V pozadí těchto přístupů je často názor, který formuloval a zastává například David Chalmers, že totiž z logické myslitelnosti můžeme usuzovat na ontologickou možnost.⁴⁵ Změna perspektivy v Searlově celkovém ontologickém schématu tak může poskytovat materiál pro tradiční problematiku duality hmoty a ducha. Searle však tuto problematičnost odmítá, v knize *The Rediscovery of the Mind* tvrdí, že celý problém je založen na nesprávném pojmu reality. Dualismus i materialismus podle něj vycházejí z karteziánské otázky, která se táže: Jaké druhy věcí existují ve světě? – zatímco otázka po realitě by měla spíš znít: Jaká musí být skutečnost, aby mohly být pravdivé naše empirické výpovědi?⁴⁶ Právě toto pojetí skutečnosti (tedy skutečnost jako to, co činí pravdivou naši výpověď o ní) jsme však odhalili jako dvousložkové, obsahující mentální prvek (přiřazenou funkci). V jeho rámci se hrubá realita jeví jen jako složka, která může splňovat (nebo nespĺňovat) přiřazené funkce.

Ve své teorii sociální reality se však Searle pokouší tyto dvě perspektivy sjednotit také tak, že zavádí možnost redukovat některé mentální fenomény na hrubou, biologickou realitu. K tomuto účelu slouží teorie *báze* jako biologického základu našich tendencí a schopností.⁴⁷ V první kapitole naznačuje, že právě ve prospěch *bazálních* schopností a sklonů je možné intencionalistický aparát nutný k intencionální analýze institucí eliminovat.⁴⁸

Redukce intencionality ve prospěch *bazálních* sklonů a schopností

Teorie *bazálních* sklonů a schopností plní v Searlově výkladu dvojí funkci: má odstranit explanační mezeru v linii celkové ontologie světa, a umožnit tak lepší začlenění institucionální reality do světa fyzikální a biologické přírody, a

---

⁴⁵ Chalmers, 2003.

⁴⁶ Searle, 1992, s. 25 - 26.

⁴⁷ Termínem „báze“ překládám anglický termín „background“.

⁴⁸ Searle, 1995, s. 5.

má také vysvětlit, jak je možné, že pravidla, která jsou pro existenci institucionální reality *konstitutivní*, mohou být „neviditelná“, jak je možné, že vytváření a udržování institucionálních faktů, které nemá jinou oporu, než že se děje podle pravidel, ve skutečnosti často probíhá tak, že se lidé těmito pravidly vědomě ani nevědomě neřídí. Oba tyto těžké problémy se Searle pokouší vyřešit tak, že intencionální struktury převádí na biologicky založené⁴⁹ vlohy, které reagují sensitivně na jisté situace a způsobují, že člověk má schopnost nebo sklon jednat jistým způsobem, aniž by měl příslušné obsahy intencionálních stavů, tedy příslušné reprezentace.

Strategii eliminace intencionalistické perspektivy Searle přirovnává k Darwinovu počínu.⁵⁰ Darwin z teorie evoluce nejen odstranil všechnu teleologii, ale také obrátil pořadí explanačních kroků. Před Darwinem by biolog řekl: Ryby mají tvar, který mají, *aby* přežily ve vodním prostředí. V tom je implikována určitá intencionalita – ryby by např. mohly *chtít* mít daný tvar. Darwin však toto vysvětlení obrátil, a tím je teleologie a intencionalita zbavil. V jeho pojetí bychom podle Searla řekli: Ryby, které mají tento tvar, pravděpodobně přežijí ve vodním prostředí. Existence daného tvaru přitom může být snadno vysvětlena kauzálně pomocí genetické struktury apod. Darwinovo vysvětlení má tedy dvě úrovně: 1) funkcionální – ryby určitého tvaru pravděpodobně přežijí, a 2) kauzální: příčinou tohoto tvaru je genetická struktura.

Podobně jako Darwin odstranil teleologii z biologického vysvětlení evoluce, chce Searle eliminovat intencionalitu z teorie tvorby institucí i neinstitucionálních sociálních faktů. Vysvětlení: člověk se chová tím a tím způsobem, protože se řídí pravidly dané instituce, má být nahrazeno 1) kauzálním výkladem: chování člověka je způsobeno jistými biologickými

---

⁴⁹ Op. cit., s. 129 - 130. O povaze *báze* Searle říká: „Je důležité vidět, že mluvíme-li o bázi, mluvíme o jisté kategorii neurofyziologické kauzality. Protože nevíme, jak tyto struktury pracují na neurofyziologické úrovni, jsme nuceni je popsat na úrovni mnohem vyšší.“

⁵⁰ Op. cit., s. 143.

procesy (jsou to procesy *báze*), a zároveň výkladem 2) funkcionálním: člověk získal sklon chovat se tím a tím způsobem, protože to je způsob, jak vyhovět pravidlům dané instituce.⁵¹ Původní vysvětlení říká, že člověk konstitutivním pravidlům rozumí, že si jich je vědom, a – jak jsme viděli – že aby instituci tvořil a udržoval v existenci, musí je uznávat. Žádné materiální vlastnosti světa, tedy vlastnosti *nezávislé-na-pozorovateli*, nemohly tuto „práci“ udělat za něj. (Searle sice mluvil o „neviditelnosti“ těchto pravidel, neměl však pro ni vysvětlení.) Nyní Searle přichází s teorií, že zde vlastně takové materiální procesy jsou, a že probíhají paralelně s intencionálním výkonem, anebo třeba i bez něj. Jak si to konkrétně představuje?

K pochopení této teorie má pomoci ilustrační příklad.⁵² Představme si kmen, kde jsou děti vychovávány ke hraní baseballu. Nikdy jim nikdo nevysvětlí pravidla, učí se baseball hrát pomocí odměny, když ho hrají správně, a pokárání, když se proti pravidlům proviní. Děti se tímto způsobem naučí hrát baseball velmi dobře. Kdyby je nyní sledoval nějaký antropolog, mohl by pravidla jejich hry sepsat – z toho však nevyplývá, že se členové toho kmene těmito pravidly řídí. Ve vysvětlení jejich chování však tato pravidla hrají důležitou roli. – Tento příklad je fantazií, říká Searle, ve skutečnosti se však nacházíme v podobné situaci ohledně pravidel našich jazyků, například těch gramatických, nebo třeba pravidel řečových aktů. Lingvisté mohou kodifikovat různá pravidla týkající se jazyka. Lidé se však svůj mateřský jazyk naučí používat, aniž by tato pravidla znali.

Podle Searla je to umožněno tím, že máme nevědomé, *bazální* sklony a schopnosti, které nám umožňují zvládat situace ve světě. Díky *bázi* máme schopnost chovat se v jistých situacích jistým způsobem. Člověk si biologicky vyvinul schopnosti, díky kterým jedná tak, že toto jednání můžeme popsat

---

⁵¹ Op. cit., s. 144.

⁵² Op. cit., s. 144 - 145.

jako jednání podle pravidel. Mezi *bazálními* schopnostmi a intencionalitou tak existuje jistý paralelismus:

„Mezi funkcionální strukturou *báze* a intencionální strukturou sociálních fenoménů, k nimž se *bazální* schopnosti vztahují, je paralelismus. Tento přísný paralelismus nám dává iluzi, že člověk, který je schopen zacházet s penězi, poradit si ve společnosti a mluvit nějakým jazykem, se musí nevědomě řídit pravidly. Zde tvrdím, že pravidla samozřejmě existují a často se jimi řídíme, ... ale ... ve skutečnosti v mnoha situacích prostě jen víme, co máme dělat, jen víme, jak se chovat v dané situaci. Neaplikujeme pravidla, ani vědomě ani nevědomě. ... Spíše si vyvíjíme schopnosti, které odpovídají této konkrétní institucionální struktuře.“⁵³

Co přesně z intencionality je zde ve prospěch *báze* redukováno? V první kapitole jsme odhalili, že intencionalita spočívá jednak v rozumění *činnosti*, kterou nám sociální a institucionální fakty umožňují, a pak také v přiřazování funkcí (tj. možností činnosti) materiálním (alespoň většinou) předmětům. Příklad dětí, které se učí hrát baseball, naznačuje, že děti rozumí pouze činností a jejich smyslu v rámci celé hry, že si však nejsou vědomy, která pravidla přitom dodržují, např. kterým pohybům a postavením na hřišti přiřazují které funkce. Zdálo by se tedy, že *báze* obsahuje sklony a schopnosti, které nahrazují vědomé přiřazování funkce X předmětu Y, nenahrazuje však rozumění smyslu funkce Y – hráč baseballu chce odpálit míč, chce se dostat k první metě, chce, aby jeho tým vyhrál.⁵⁴ Čeho si není výslovně vědom, je např. že správné postavení je takové a takové, že musí běžet tímto způsobem atd. Třeba proto, že je již dostatečně pokročilý, hypotetický příklad však ukazuje, že to může být také tak, že se pravidlům nikdy neučil a nikdy je neznal. *Báze* by tedy vysvětlovala, jak je možné, že konstitutivní pravidlo, podle něhož vytváříme institucionální realitu, je často

---

⁵³ Op. cit., s. 142 - 143.

⁵⁴ Op. cit., s. 137.

„neviditelné“. Naše jednání totiž v těchto případech – podle Searla – řídí naše *bazální* sklony a schopnosti.

Searlovy výklady fungování *báze* však naznačují ještě jiné vysvětlení: *bazální* schopnosti způsobují, že reagujeme odpovídajícím způsobem na danost materiálních jsoucen, kterým jsou přiřazeny nekauzální funkce. Jeden fyzikální tvar slova např. může znamenat různé druhy činností. Jak víme, který z nich je ten správný? Ve skutečnosti většinou nemáme problém to určit. V jisté situaci prostě očekáváme jistý druh možného jednání. Každé jednání získává svůj smysl ze vztahu k celé situaci, jejíž rozumění je podle Searla neintencionální a je „uloženo“ v podobě *bazálních* sklonů a schopností. *Báze* nám tak umožňuje interpretovat danosti, ať již jsou to danosti jazykového charakteru, nebo danosti smyslového vnímání.⁵⁵ Podle mého názoru to tedy znamená, že nám dovoluje interpretovat předměty X jako mající tu či onu funkci Y, když předměty X samy o sobě umožňují pochopit je různým způsobem.

Tato funkce *báze* je poněkud odlišná od funkce, ilustrované příkladem hráčů baseballu – jde v ní o souvislosti, ve kterých rozumíme smyslu určitého jednání. Searle má jistě pravdu, že to, že něčemu rozumíme právě v tomto, a nikoli v jiném smyslu, je dáno něčím, co bychom mohli nazvat situovanost rozumění. Podle mnohých filosofů, za všechny uvedme Martina Heideggera, je však toto porozumění intencionální – rozumění něčemu *jako něčemu* (jako majícímu jistou funkci Y) implikuje rozumění celé situaci rozumějícího subjektu. Chápeme-li nějaký předmět jako sekyrku, je tomu tak proto, že potřebujeme nasekat dříví, abychom si mohli postavit přístřešek, který potřebujeme, aby... atd.⁵⁶ Všechno toto rozumění je implikováno v porozumění předmětu jako majícímu jistou funkci, a jako takové je obsahem intencionality. Ta tedy obsahuje jak porozumění naší situovanosti,

---

⁵⁵ Op. cit., s. 132 - 136.

⁵⁶ Heidegger, 1996.

tak porozumění našim touhám a plánům do budoucna. Je tedy otázkou, zda máme důvod převádět toto implikované rozumění na biologické struktury *báze*.

Zavedení teorie *báze* využívá perspektivu, ze které realitu pojmají například přírodní vědy. Jak bylo ukázáno výše, tato perspektiva neumožňuje rozlišit mezi různými stupni intencionálních výkonů – tedy mezi přiřazením kauzálních funkcí a přiřazením funkcí nekauzálních. Redukování intencionality na *bazální* sklony a schopnosti tedy má za následek, že se rozdíl mezi institucionálními fakty a neinstitucionálními fakty – např. nástroji – stírá. *Báze* tedy nedovoluje vysvětlit, v čem spočívá tvorba institucionální reality jako specificky lidská forma rozumění.

3. Závěr

V této kapitole jsem se zabývala především různými perspektivami, ze kterých můžeme nahlížet realitu a činit v ní distinkce. Pokusila jsem se ukázat, že distinkci mezi fakty, které existují na základě materiálních vlastností jsoucna, a fakty, jejichž existenci společenství uznává, můžeme učinit tehdy, pojmáme-li skutečnost jako mající dvousložkovou strukturu, v níž jedna složka zastupuje přiřazenou funkci a druhá složka splňování této funkce. Je-li způsob splňování nezávislý na intencionalitě, jde o hrubé fakty, splňují-li předměty přiřazené funkce jen díky tomu, že toto splňování je intencionalně uznáváno, jde o fakty institucionální. Zbývá dodat, že z této perspektivy nejsme schopni rozlišit mezi fakty, které existují i bez toho, že by byly vnímány nebo chápány lidmi, a fakty, které si lidé vyrobí, přičemž využívají materiálních vlastností světa. Tato perspektiva odpovídá prvnímu ze

dvou smyslů, ve kterém můžeme chápat objektivitu, Searle tento smysl nazývá *epistemický*. Faktem je zde to, co činí epistemicky objektivními naše výpovědi o světě – tedy to, co těmto výpovědím umožňuje být pravdivé nebo nepravdivé.

Druhá perspektiva umožňuje rozlišit mezi přírodní realitou, zcela nezávislou na tom, zda se k ní vztahují vědomé bytosti – tato realita neobsahuje žádný mentální prvek, a mezi entitami, které jsou alespoň zčásti vytvářeny lidským rozuměním. Ty první z této perspektivy považujeme za objektivně existující, ty druhé za mající *pouhý* subjektivní způsob bytí. Objektivita je zde pojímána v *ontologickém* smyslu, označuje způsob bytí. Z této perspektivy nejsme schopni rozlišit mezi těmi „subjektivními“ fakty, jejichž mentální složka je kauzální funkcí, a těmi, na jejichž tvorbě se podílí přiřazení funkce nekauzální. Ztráta možnosti rozlišit mezi těmito druhy faktů je pak také důsledkem teorie *báze*, která převádí intencionální perspektivu na perspektivu přírodovědeckou.

Označíme-li přírodní fenomény, které neobsahují žádný mentální prvek, písmenem A, jsoucna, jež jsou tvořena přiřazením kauzální operativní funkce, písmenem B a institucionální fakty, tvořené přiřazením nekauzální operativní funkce, písmenem C, pak můžeme říci následující:

Chápeme-li objektivitu a subjektivitu jako způsob bytí *faktů*, čili chápeme-li fakty jako mající dvousložkovou strukturu, přičemž objektivní a subjektivní způsob bytí je dán tím, je-li funkce těchto faktů splňována na základě materiálních vlastností, nebo na základě uznání – pak nám tato perspektiva umožňuje učinit distinkci mezi fenomény B a C.

Chápeme-li objektivitu jako naprostou neobsaženost mentálního prvku ve struktuře faktu, a subjektivitu jako jakoukoli obsaženost mentálního prvku v této struktuře – pak jsme schopni rozlišit mezi fenomény A a B.

První perspektiva je pak vhodná k intencionální analýze způsobu bytí institucionálních faktů, druhou perspektivu Searle používá, když chce vysvětlit začleněnost institucí do ontologie materiální přírody. V Searlově vysvětlení místa institucionální reality v přírodě jsem poukázala na změnu perspektivy, ke které v celkové linii vedoucí od atomů k institucím dochází ve vývojovém kroku, jímž je vědomí. Toto vědomí je pojímáno jednou jako existující nezávisle na tom, co si o jeho existenci kdo myslí (má tedy objektivní způsob bytí), a jako takové je vysvětlitelné popisem materiálních vlastností světa. Zároveň je však pojímáno jako místo intencionality, a to nikoli jako schopnost intencionality, která je nezávislá na pozorovateli, ale jako její z perspektivy první osoby daný *obsah* – právě na základě struktur, které jsou pro tento obsah charakteristické, pak můžeme vysvětlit vznik institucionální reality. Zdá se, že pokud by byl možný přechod či redukce intencionality na materiální struktury světa, bylo by tomu tak pouze u fenoménů B, v jejichž případě je vztah matérie a intencionality kauzální.

III.

„NEVIDITELNOST“ KONSTITUTIVNÍCH PRAVIDEL

1. Jsou konstitutivní pravidla opravdu neviditelná?

Co přesně je v tvorbě institucionální reality „neviditelné“

Institucionální fakty jsou fakty, které jsou vytvářeny ve výkonech vědomí lidských bytostí. Vznikají tak, že lidé přiřazují předmětům funkce, které tyto předměty nemohou vykonávat na základě svých materiálních vlastností – splňují je jen proto, že lidé toto splňování uznávají. Tím se institucionální fakty liší od faktů jiného druhu, na nichž se také podílí intencionalita přiřazením funkce předmětu, předmět však tuto funkci splňuje, nebo nesplňuje bez ohledu na to, zda to lidé uznávají nebo si o tom vůbec něco myslí – splňuje ji na základě svých materiálních vlastností.

Searle chce ukázat schopnost intencionality, spočívající v přiřazování nekauzálních funkcí, jako rozšíření intencionality nižšího vývojového stupně – tedy intencionality spočívající v přiřazování funkcí kauzálních. Oba výkony se vzájemně liší tím, že nekauzální funkce musí být přiřazena podle konstitutivního pravidla – není nic jiného, co by zaručilo přiřazení stejné funkce stejnému předmětu, zatímco kauzální funkce konstitutivní pravidlo nevyžaduje – přírodní jsoouco samo určí, zda mu funkce může být přiřazena, či nikoli, tím, že jej v této funkci můžeme použít, nebo nemůžeme. Přiřazujeme-li například předmětu funkci „přístřešek“, což je vztaženo k našemu úmyslu chránit se před deštěm, předmět sám může být k tomuto účelu vhodný, nebo naopak nevhodný, což poznáme podle toho, zda nás skutečně před deštěm ochrání. To, zda předmět skutečně vykonává funkci přístřešku, není závislé na tom, co si o něm myslí ostatní členové naší

komunity, zda jej v této funkci uznávají apod. Předmět prostě *je* přístřeškem, protože v této funkci slouží.

Naproti tomu aby předmět splňoval nekauzální funkci, a byl tedy institucionálním faktem, k tomu je potřeba společenské shody. Společenství musí uznávat, že tento kousek kovu můžeme použít ve funkci pětikoruny, nebo že průlet míče basketbalovým košem budeme za jistých podmínek považovat za tři body. Lidé musí tomuto spojení funkce a jsoucná, které ji realizuje, rozumět, musí si ho být vědomi (tj. reprezentovat si ho) a uznávat ho. Chce-li Searle ukázat tvorbu institucionálních faktů jako rozšíření primitivnějších schopností intencionality spočívajících v přiřazování kauzálních funkcí předmětům, pak toto rozšíření schopností spočívá právě v reprezentaci konstitutivního pravidla. A jelikož schopnost vytvářet institucionální realitu znamená průlom lidské formy života, pak můžeme říci, že to specificky lidské na našem rozumění světu (mimo jiné) spočívá v tom, že si jsme schopni uvědomit konstitutivní pravidlo, čímž toto pravidlo, jakož i institucionální fakt jeho pomocí vytvořený, vůbec existuje.

O to překvapivěji a záhadněji pak působí, když Searle říká, že v každodenním životě si konstitutivního pravidla většinou nejsme vědomi. A to nejen tak, že na něj po prvotním vytvoření institucionálního faktu pozapomínáme, nýbrž tak, že si ho nejsme vědomi vůbec, nejen při udržování institucionálního faktu v existenci, ale i při jeho původním vzniku. Searle o tom říká:

„... komplexní struktura sociální reality je, tak říkajíc, beztlížná a neviditelná. Dítě je vychovááno v kulturním prostředí, kde sociální realitu prostě bere jako samozřejmost. Učíme se vnímat a používat auta, vany, domy, peníze, restaurace a školy bez toho, abychom přemýšleli o zvláštních rysech jejich ontologie, a bez toho, abychom si byli vědomi, že speciální ontologii mají. ... Děti se tak učí vidět jedoucí auta, dolarové bankovky a plné vany, a pouze silou abstrakce je mohou nahlížet jako kusy kovu pohybující se po lineárních drahách,

celulózová vlákna se zelenými a šedými skvrnami nebo ocelové smaltované výdutě obsahující vodu. ... Je tomu tak proto, že jsme si sociální realitu vytvořili pro naše účely a chápeme ji tak dobře jako tyto účely samé.auta jsou k ježdění, dolary k vydělávání, utrácení a šetření, vany ke koupání.“⁵⁷

Co přesně ze struktury institucionálních faktů je „neviditelné“ a co je to, čemu rozumíme? Neviditelná je forma konstitutivního pravidla, v běžném životě si podle Searla typicky neuvědomujeme, že přiřazujeme tuto funkci tomuto materiálnímu (popř. i institucionálnímu) předmětu. To, čeho jsme si vědomi, je funkce sama, tedy možnosti činnosti, které jsou s ní spojeny. Když vidíme auto, rozumíme mu jako tomu, čím se můžeme někam dopravit, a nikoli jako materiálnímu předmětu schopnému vykonávat danou funkci, když vidíme minci, rozumíme jí jako tomu, za co si můžeme něco koupit, a nikoli jako kousku kovu, který splňuje funkci mince naší měny. To, co zůstává viditelné, jsou tedy činnosti spojené s přiřazenou funkcí.

V případě „materiálních“ předmětů, jako je vana, a nakonec i to auto, tato neviditelnost nemusí znamenat žádnou záhadu nebo problém. V případě institucionálních faktů je však toto odhalení neuvěřitelné – nic mimo naše rozumění nespojí daný předmět s danou funkcí, jak je tedy možné, že při tomto spojování prostřednictvím rozumění tomuto spojování nerozumíme? Jak je možné, že existuje-li toto spojení pouze v našem vědomí či naší reprezentaci, přesto si ho vědomi nejsme, či si ho nereprezentujeme? Tato záhada nás může vést k pochybnosti: Je to vůbec možné?

Struktura tvorby před-institucionálních faktů

Než se pustíme do podrobnějšího průzkumu toho, jak to s neviditelností konstitutivních pravidel vlastně je, bude prospěšné, když si uvědomíme, v čem vlastně spočívá výkon, jehož rozšířením institucionální realita vzniká.

---

⁵⁷ Searle, 1995, s. 4.

Mám na mysli výkon intencionality spočívající v přiřazování kauzálních funkcí předmětům. Příkladem může být přiřazení funkce „hrníček“ konkrétnímu materiálnímu předmětu. Intencionalita má v tomto případě podobnou strukturu jako v případě tvorby institucionálních faktů – spočívá ve dvou výkonech: (1) v rozumnění funkci „hrníček“ jako možností činností, které s daným předmětem můžeme vykonávat, v tomto konkrétním případě tedy vztahování se k danému předmětu jako k předmětu, ve kterém můžeme udržet tekutinu a z něhož se můžeme napít, (2) rozumnění, že tento materiální předmět přede mnou tuto funkci splňuje, že je „hrníčkem“.

Je bod (2) v tomto případě opravdu nutný? Nebo stačí, když budeme rozumět funkci jako činností, které s předmětem můžeme vykonávat, a nebudeme již rozumět tomu, že tuto funkci splňuje tento předmět? Na tuto otázku není tak snadné odpovědět. Edmund Husserl například, když zkoumal danosti vědomí, byl toho názoru, že jsme si vědomi obojího. Martin Heidegger se pak snažil ukázat, že materiální předmět nám *jakožto materiální* dán není, že věcem ve světě rozumíme původně v jejich smyslu, který pro nás mají, a který je vztažen k našim touhám a záměrům – tedy v jejich funkcích. Podle Husserla slyšíme tóny, které chápeme jako píseň. Podle Heideggera slyšíme přímo a pouze píseň. Ve vyšších, fundovaných výkonech sice můžeme odhalit, že se píseň skládá z tónů, k slyšení písně jako takovému to však není nutné. Kdo z těchto filosofů má pravdu?

Klíčový bod v otázce po tom, co je skutečně dáno v základní formě vědomí, spočívá v tom, jak chápeme danost materiálního předmětu. Zda to znamená, že si jsme přímo vědomi materiálních vlastností předmětů, nebo zda to znamená něco jiného. Husserl, obzvláště v pozdějším stádiu svého filosofického zkoumání, byl toho názoru, že materiální předmět je nám jako předmět, který realizuje daný smysl (či funkci), dán, avšak ne tak, že bychom si byli vědomi přímo jeho materiálních vlastností, nýbrž tak, že je prostě dán

jiným způsobem, než jakým jsme si vědomí jeho smyslu. Husserla k tomuto názoru kromě jiného vedou tyto důvody: materiální – například fyzikální nebo chemické – vlastnosti předmětu odhalujeme v teoretickém zkoumání, které je vyšším výkonem našeho vědomí, výkonem fundovaným ve vědomí základním, kterým je smyslové vnímání. Jak by něco takového vůbec bylo možné, kdyby nám tyto vlastnosti v tomto původním vědomí nebyly vůbec dány? Vždyť vše, co odhalujeme, je čerpáno z vědomí samého, přičemž neexistují danosti vědomí, které by nebyly vědomé.

Podobně se můžeme ptát: chápeme-li funkci předmětu jako možnosti činností vztahované k našim praktickým cílům a záměrům, jak víme, že tato funkce je splněna? Toto splnění nám přece musí být nějak dáno. Můžeme se pak domnívat, že čím je vědomí vyvinutější, tím rozlišenější tato danost bude. Není však vůbec nutné, abychom si předmětu byli vědomí jako majícího jisté fyzikální vlastnosti, abychom vanu viděli jako „ocelovou smaltovanou výduť obsahující vodu“ a bankovku jako „celulózová vlákna se zelenými a šedými skvrnami“.

Jiným neopodstatněným předpokladem je snaha zkoumat vědomí jako vědomí „zastavené“ v jednom okamžiku. Vědomí je podle Husserla proud, který spočívá v nepřetržitém střídání daností. Zastavíme-li tento proud v jednom okamžiku, můžeme se nesprávně domnívat, že v něm jiné danosti, než které právě vidíme, nejsou.

Lidský druh vědomí, jež je ve srovnání s jinými živočichy nejvíce vyvinuté, se pak může vyznačovat nejen výjimečně dobrým rozlišením materiálních vlastností, ale také výjimečně ostrým vědomím o tom, že funkce a její splňování jsou dvě různé věci. V této souvislosti je zajímavé všimnout si, že realita, kterou vytváříme v přiřazování funkcí předmětům, se člení nejen na fakty institucionálního typu a fakty typu nástrojů, nýbrž že můžeme rozlišit tři její druhy:

1) přiřazování kauzálních funkcí přírodním jsoucům – strom jako vrhající stín, převislá skála jako přístřeší, jablko jako něco k snědku apod.;

2) přiřazování kauzálních funkcí předmětům, které jsme si za účelem splňování vyrobili – tužka, židle, šicí stroj;

3) přiřazování nekauzálních funkcí předmětům přírodním i vyrobeným – tato píseň je státní hymna, tento pohyb dřevěnou figurkou je tah pěšcem v šachové partii, tento zvuk slovem v českém jazyce.

První výkon nevyžaduje příliš rozvinutou intencionalitu, velmi jednoduchých výkonů tohoto typu jsou podle všeho schopná i zvířata. Druhý výkon vyžaduje velmi rozlišené chápání kauzálních podmínek, za kterých předměty splňují přiřazené funkce. Výroba předmětů je na znalosti těchto podmínek založena. Třetí výkon pak podle mého názoru vyžaduje poměrně dobré rozumění tomu, že máme dva druhy danosti a že funkce jsou splňovány předměty. Nemusíme si přitom být vědomi toho, jaké přesně jsou kauzální podmínky tohoto splňování.

Z uvedeného je zřejmé, že tyto tři výkony nejsou seřazeny hierarchicky – druhý a třetí výkon je náročnější než první, oba však vyžadují velmi vyvinutou formu intencionality a je těžké rozhodnout, který z nich stojí ve vývojové řadě „výše“. Zdá se spíš pravděpodobné, že jsou oba schopností stejně rozvinuté formy vědomí, snad jsou to výkony komplementární.

Podoba konstitutivního pravidla

Forma konstitutivního pravidla podle Searla zní:

X je považováno za Y v kontextu C.

Souhlasíme-li nyní s tím, že X nemusí být nutně chápáno jako spočívající v materiálních vlastnostech, jak jinak můžeme X chápat? Je-li X materiální jsoucnem (hrubý fakt) – a podle Searla X nakonec vždy musí být hrubým

faktem – co jiného než materiální vlastnosti bychom na něm měli chápat? Z intencionální perspektivy však materiální vlastnosti nikdy nejsou dány samy o sobě, ale vždy jsou to vlastnosti, na základě kterých jsou splňovány funkce kauzálního typu. Je-li tedy předmětem X materiální jsooucn, mělo by toto jsooucn být rovněž dáno jako *smysluplná jednota*, jako jistá, v tomto případě snad v širším slova smyslu pojatá *funkce*.

Jak X , tak Y by tedy měly formu funkce. Důležité pak je to, že jde o dvě různé funkce – X , o kterém uznáváme, že splňuje funkci Y v případě institucionálních faktů, musí být tedy dáno ještě v jiné funkci, než je Y . X samo vyjadřuje tuto funkci.

V případě institucionálního faktu, jako je státní hymna České republiky, pak podle této interpretace přiřazujeme funkci státní hymny písni Kde domov můj, která je nám dána i bez této nekauzální funkce. Někdo například může tuto píseň znát, aniž by věděl, že je to česká státní hymna. To, že ji zná, pak ovšem neznamená, že ví, že se skládá z takových a takových tónů. Znamená to jen, že pro tohoto člověka má píseň jistý smysl, že mu například něco připomíná, okolnosti, za kterých ji slyšel, apod. V případě institucionálního faktu peněz pak přiřazujeme funkci pětikoruny předmětu, který je nám dán i jinak než v této funkci – např. jako malý, lesklý kotouček. V případě kavárny přiřazujeme nekauzální funkci budově nebo místnosti, která je nám dána ještě jinak než ve funkci kavárny. Šachová figurka pro nás má nejen funkci možných tahů v šachové partii, ale také jí rozumíme jako mající jistý tvar, připomínající například koně nebo malého panáčka. Rozumění předmětu X tak nutně neznamená uvědomování si jeho fyzikálních vlastností.

Konstitutivní pravidlo by pak znamenalo, že jsme si obou daností vědomi a že je vědomě spojujeme. Mohlo by se pak sice stát, že bychom přesto podobu X (tedy funkci X , nebo *smysluplnou jednotu* X) neměli

aktuálně na mysli, že bychom se – například při baseballovém zápase – zcela zaměstnávali rozuměním činností, které s sebou nese nekauzální funkce Y. Toto rozumění by mohlo převládat, uvědomování si X by však přesto nemělo chybět – mohlo by se například objevovat střídavě se zaměřením na činnosti v rámci instituce. Je těžko představitelné, že by předmět X, pochopený jako smysluplná jednota, vůbec nevstupoval do našeho vědomí. Kdybychom si například nikdy nebyli vědomi šachové figurky jako mající tvar koníka, ale vždy jen tahů, které s ní můžeme učinit, asi bychom šachy vůbec nemohli hrát.

Otázkou také je, co z role konstitutivních pravidel skutečně vykonává vědomí, že X je Y, a co spadá na bedra společenského rozumění. Podle mého výkladu spočívá rozumění konstitutivnímu pravidlu v ostrém rozpoznávání dvousložkové struktury reality a ve schopnosti spojovat tyto dvě složky tím, že si jich jsme vědomi. Tento výkon je pro nás jako lidské bytosti samozřejmostí, lze si však představit daleko vágnější formy rozumění v případě nižších vývojových stupňů vědomí. I kdybychom souhlasili, že tento rozlišený způsob vědomí je nám vlastní a že nás neopouští ani při ponoření se do činností v rámci institucionálních faktů (např. do baseballového zápasu), zbývá ještě otázka: podle jakého kritéria přiřazujeme tutéž funkci Y témuž předmětu X, je-li tato funkce nekauzální? Není právě tento aspekt důvodem, proč vůbec mluvíme o konstitutivním pravidlu?

Na tuto námitku můžeme odpovědět zvážením role společnosti v pravidelném přiřazení Y témuž X. Jak ukázal Wittgenstein ve *Filosofických zkoumáních*, individuuum nikdy nemůže mít kritérium správného přiřazení činnosti předmětu, kde je toto přiřazení arbitrární – toto kritérium Wittgenstein v případě jazykových výrazů ponechává na společenství a jeho korekci. Snad bychom takové „přenesení zodpovědnosti“ z konstitutivního

pravidla na kolektivní charakter přiřazení nekauzální funkce mohli učinit i v případě institucionálních faktů.

Searlovy příklady

Podívejme se nyní, jak jde tento návrh dohromady se Searlovými příklady neviditelnosti pravidla: Typickým příkladem neviditelnosti pravidel je jazyk. Lidé se naučí mluvit bez toho, že by se řídili gramatickými pravidly, a ti, kteří tato pravidla vůbec neznají (někteří rodilí mluvčí), je navíc často „dodržují“ mnohem lépe než ti, kteří se učí jazyk tak, že se snaží těmito pravidly řídit (takto se často učíme cizí jazyky). – Podle mého názoru zde gramatická pravidla označují „materiální“ vlastnosti slov – jejich tvar a tvar jejich spojení. Když mluvíme, je nutné, abychom si například tvaru slov byli vědomi – jiná koncovka třeba mění význam slova. Nemusíme si jej však být vědomi explicitně *jako gramatických pravidel*. Nakonec v jazyce můžeme odhalit řadu pravidel, nejen těch gramatických (Searle zmiňuje např. pravidla řečových aktů), a i ta gramatická bychom mohli kodifikovat různým způsobem. Jsme si tvarů slov vědomi jako smyslově vnímatelných tvarů, tedy jako jednot, které bychom vnímali *jako něco*, i kdybychom neznali jejich význam (tedy jejich nekauzální funkci). V případě slov našeho jazyka si pak jsme také vědomi, že tyto smyslově vnímatelné zvuky mají ten a ten význam, že je tedy můžeme použít tím a tím způsobem. Toto vědomí je vědomí konstitutivního pravidla.

Jinde Searle říká:

„Proces tvorby institucionálních faktů může probíhat bez toho, aby si jeho účastníci byli vědomi, že se to děje podle této formy [tedy formy „X je považováno za Y“, pozn. P.T.]. Vývoj může být takový, že si účastníci např. myslí: ‚Toto mohu vyměnit za zlato,‘ ‚Toto je cenné,‘ nebo prostě jen ‚Toto jsou peníze‘. Nemusí si myslet ‚Přiřazujeme

kolektivně hodnotu něčemu, co nepovažujeme za cenné kvůli jeho čistě fyzikálním vlastnostem, i když přesně toto dělají.“⁵⁸

Spočívá-li konstitutivní pravidlo v intencionalitě formy: „tento předmět má tuto funkci“, přičemž předmětu jsme si vědomi ještě jinak než jako mající tuto funkci, pak myšlenky jako „Toto mohu vyměnit za zlato“ nebo „Toto jsou peníze“ přesně odpovídají konstitutivnímu pravidlu. Nemusíme si být vědomi toho, že předmět nesplňuje funkci na základě svých fyzikálních vlastností, nemusíme si být ani vědomi toho, že nějaké fyzikální vlastnosti má, a přesto si můžeme být vědomi konstitutivního pravidla.

Jiný příklad, kterým Searle poukazuje na neviditelnost konstitutivních pravidel, je následující:

„Dále, v krajních případech, mohou [lidé, pozn. P.T.] přijmout přiřazení funkce pouze kvůli nějaké související teorii, která dokonce nemusí být pravdivá. Mohou věřit, že peníze jsou penězi, pouze pokud jsou ‚kryty zlatem‘, nebo že toto je manželství, pouze pokud je to posvěceno bohem, nebo že to a to je král pouze z božího pověření. ... Pokud lidé uznávají X za mající statusovou funkci Y, institucionální fakt je tvořen a udržován. Nemusí navíc uznávat, že to uznávají, a mohou mít různá nepravdivá mínění ohledně toho, co dělají a proč to dělají.“⁵⁹

A podobně:

„... mechanismus takto popsaný nevyžaduje, aby si účastníci byli vědomi toho, co se vlastně děje. Mohou si myslet, že tento člověk je král pouze proto, že se mu dostalo božího pomazání, pokud však uznávají jeho autoritu, má statusovou funkci krále, bez ohledu na to, jakkoli nepravdivé je jejich mínění.“⁶⁰

Tyto příklady popisují případy, v nichž si lidé sice jsou vědomi, že spojují X a Y, nejsou si však vědomi toho, že toto spojení je nahodilé, že

---

⁵⁸ Op. cit., s. 47.

⁵⁹ Op. cit., s. 47 - 47.

⁶⁰ Op. cit., s. 96.

Handwritten notes at the top of the page, partially illegible.

nemá vnější důvod. Je to však důvodem k tomu, abychom odmítli, že si jsou vědomi konstitutivního pravidla? Podle mého názoru nikoli.

Další příklad je příkladem typické neviditelnosti konstitutivních pravidel. Searle ji ilustruje na příkladu baseballového hráče, který poté, co hru dobře ovládl, nemá při ní na mysli pravidla, ale jen činnosti, které by rád udělal. Searle jeho myšlenky popisuje takto:

„Poté, co zasáhne míč, běží k první metě. Jestliže si položíme otázku: Proč to dělá? můžeme říci: Chce zasáhnout míč; chce se dostat k první metě; chce to, protože chce získat run; a chce získat run, aby jeho tým vyhrál. Ale jakou roli v tomto vysvětlení hrají pravidla baseballu? Chceme také říci, že se chce řídit pravidly baseballu? To se zdá trochu nadbytečné; spíš by se to dalo říci o začátečníkovi. Dokud se neobjeví něco sporného, pravidla baseballu zkušeného hráče vůbec nezajímají; je příliš pokročilý na to, aby se staral o baseballová pravidla.“⁶¹

V tomto případě jde o to, že myšlenky hráče zcela vyčerpává smysl činností, které se chystá provést. Podoba těchto činností, byť by si jí mohl být vědom jinak, než jako explicitně formulované v pravidlech, mu na mysl vůbec nepřichází. Není to však jen zdánlivé? Musí se přece podle něčeho na hřišti orientovat – podle čeho jiného než podle postavení hráčů, vzdálenosti mety, trajektorie míčku apod.? Toto vše musí také vnímat, pravděpodobně se to v proudu vědomí střídá se vztahování se ke smyslu jeho činností, který navíc zřejmě naprosto převažuje. Říct, že si vůbec není vědom podoby svých pohybů po hřišti, by však asi bylo příliš odvážné – hrál by jako ve snu.

---

⁶¹ Op. cit., s. 137.

2. Fundace institucionálních faktů v hrubých faktech

Podle Searla je struktura institucionálních faktů hierarchická. Nekauzální funkce mohou být přiřazovány jak materiálním předmětům, tak jiným institucionálním faktům, posledním X v hierarchické struktuře institucí však musí být hrubý fakt. Co přesně to znamená? Searle říká, že toto tvrzení „je jen jiný způsob, jak říci, že kde je něčemu přiřazena statusová funkce, tam musí být něco, čemu je přiřazena“.⁶² A dodává, že zde totiž musí být nějaká fyzická realizace. Znamená to tedy, že důvodem pro zakotvenost institucí v přírodní realitě je náš intuitivní náhled, že zde prostě musí být něco hmatatelného, viditelného nebo slyšitelného? Nebo vyplývá nutnost této zakotvenosti v samotné struktuře institucionálních faktů? Searle dále říká:

„Nemůže to být tak, jak tvrdí někteří antirealisté, že všechny fakty jsou institucionální fakty, že žádné hrubé fakty neexistují, neboť analýza struktury institucionálních faktů ukazuje, že institucionální fakty jsou logicky závislé na hrubých faktech. Předpokládat, že všechny fakty jsou institucionální, by do vysvětlení institucionálních faktů vneslo nekonečný regres nebo kruhovost. Aby některé fakty mohly být institucionální, musí existovat jiné fakty, které jsou hrubé. Je to logický důsledek institucionálních faktů.“⁶³

Zde tedy již mluví o „logické závislosti“ institucionálních faktů na hrubých faktech, která vyplývá z analýzy struktury institucionálních faktů. Z čeho přesně tato logická závislost vyplývá? A v čem přesně spočívá nekonečný regres nebo kruhovost v případě, že hierarchii odmítneme? V pokusu o odpovědi na tyto otázky musíme vycházet z toho, že posledním X, kterému přiřazujeme funkci Y, musí být hrubý fakt. Vzhledem k tomu, co jsme výše řekli o povaze danosti X – je zde nějaký důvod, proč toto X musí být hrubý fakt?

---

⁶² Op. cit., s. 55 - 56.

⁶³ Op. cit., s. 56.

V případě, že X je institucionální fakt, má toto X rovněž formu X je považováno za Y , je tedy rovněž tvořeno podle konstitutivního pravidla. Kdyby bylo X tohoto institucionálního faktu, který v hierarchické struktuře institucionální reality stojí o úroveň níž, opět institucionálním faktem, situace by se opakovala. Jedním z důvodů, proč poslední X musí mít způsob bytí hrubého faktu, je tedy nekonečný regres. Tento regres však ještě není tím nejpádňejším důvodem pro tvrzení závislosti institucionálních faktů na hrubých faktech. Proč bychom nakonec ve struktuře institucionální reality nemohli mít kruhovost nebo nekonečný regres?

Jiný možný důvod, proč je institucionální realita založena v hrubé realitě, je, že tvorba institucionálních faktů závisí na tvorbě faktů, v jejichž případě je funkce splňována na základě jejich materiálních vlastností. Mohli bychom se totiž ptát: Odkud se bere schopnost přiřazovat nekauzální funkce a uznávat jejich splňování? Odkud jsme získali porozumění pro to, že dvě různé danosti, které spolu jinak nesouvisejí, tvoří dohromady objektivní fakt? Odkud odjinud než z oblasti hrubých faktů bychom mohli takové porozumění získat? Je nutné si ovšem uvědomit, že z intencionální perspektivy má i hrubá realita formu X je Y , přičemž spojení těchto dvou daností je v tomto případě kauzální.

Přesnou podobu této závislosti by bylo nutné teprve vypracovat. Můžeme však říci, že v tomto případě by závislost institucí na hrubých faktech znamenala závislost schopnosti vytvářet institucionální realitu na závislosti chápat realitu hrubou. Ukázat tvorbu institucionální reality jako rozšíření jednodušších schopností, které mohou být vlastní i primitivnějším vědomým bytostem, bylo nakonec plně v Searlových intencích.

3. Závěr

V této třetí části jsem se zaměřila na otázku konstitutivních pravidel a její neviditelnost. Ukázala jsem, že neviditelnost, kterou má Searle na mysli, spočívá v tom, že si během činností v rámci institucionálních faktů často neuvědomujeme jejich realizace v předmětech X, ale zaměstnáváme svou mysl myšlenkami na smysl činností pojících se s funkcí Y. V této souvislosti jsem poukázala na podobnost s úvahami o základní formě vědomých daností vůbec a ve velmi hrubých rysech jsem načrtla přístupy Husserla a Heideggera. Zmínila jsem některé důvody pro to, abychom uznali dva druhy daností ve vědomí, z nichž jeden by odpovídal Searlovu přiřazení funkce, druhý pak realizaci této funkce. Klíčové přitom je, že danost, která hraje roli realizace nebo splňování funkce, nemusí mít podobu uvědomování si materiálních vlastností předmětu.

To bylo také základem pro tvrzení, že kde trváme na neviditelnosti konstitutivního pravidla z důvodu neviditelnosti materiálních vlastností předmětu, nečiníme tak oprávněně – konstitutivní pravidlo může být reprezentováno v jiné podobě. Jistou neviditelnost lze připustit v případě převažujícího zájmu o smysl činností, které se s funkcí pojí, ani tam však podle mého názoru nemůže jít o naprostou neviditelnost trvající po dlouhé časové období, nýbrž jen o momentální zaujatost. Souhlasím však se Searlem, že zaujatost činnostmi a jejich smyslem je pro institucionální realitu typická a zájem o předměty, které nám jako instituce slouží, nemá bez zájmu o činnosti smysl a poněkud za tímto zaujetím pokulhává.

ZÁVĚR

Jelikož jsem shrnutí nejdůležitějších poznatků připojila na konec každé kapitoly, nebudu je zde provádět znovu, ale spíše se pokusím formulovat, co na teorii institucionální reality Johna Searla nejvíce přitahuje můj zájem, jaký smysl pro mne jeho zkoumání má. Celé Searlovo zkoumání institucionální reality vidím z toho úhlu pohledu, ze kterého je teorii institucionální reality možné nahlížet jako úsilí něco říci o specificky lidském způsobu existence ve světě. Jelikož je tento způsob existence charakterizován rozuměním, dává institucionální realita, jako vzniklá ve výkonu tohoto rozumění, dobrou příležitost jeho struktury zkoumat. K tomu je však klíčové zaujmout k této realitě ten správný přístup – instituce můžeme zkoumat z mnoha hledisek, např. sociologického, psychologického, historického a dalších. Searle však vidí instituce jako to, co vzniká v intencionálním výkonu přiřazení funkce předmětu, který tuto funkci nesplňuje na základě svých materiálních vlastností. Již samu tuto definici, a tím také samu distinkci v oblasti výkonů intencionality (distinkci mezi přiřazením kauzální a nekauzální funkce) považuji za velmi cennou. Je to právě tato distinkce, která Searlovi umožňuje institucionální realitu zkoumat filosoficky. Je podle mého názoru mnohem zajímavější a plodnější než distinkce mezi institucionálními a hrubými fakty. Právě tento aspekt byl motivací pro téma druhé kapitoly této práce – tázala jsem se v ní, jakým způsobem musíme pojímat skutečnost vůbec, chceme-li tuto distinkci učinit. Závěry, ke kterým jsem došla, nemají znamenat, že uvedené pojetí skutečnosti je tím jediným správným, nebo dokonce jediným možným pojetím reality, nýbrž jen to, že je vhodné pro filosofické zkoumání institucí a poskytuje pro toto zkoumání velmi zajímavou půdu.

Tato distinkce mimo jiné poskytla přesné a jasné kritérium pro hierarchizaci výkonů vědomí – rozumění nemá jednu a vždy tutéž strukturu,

ale vyvíjí se, přičemž vyšší výkony jsou fundovány ve výkonech nižších. Searle se tak ve filosofii postavil vedle Husserla, ale i například Nietzscheho, kteří odmítli starou metafyziku, jež vysoké duchovní schopnosti chápala jako připojené k materiálnímu tělu „zvenčí“, nejčastěji „shůry“. V této souvislosti je pak mimořádně zajímavé klást si otázku, co je vlastně na výkonu vědomí, kterým rozumíme institucionální realitě, nového, tedy nového ve srovnání s rozuměním významům, založeným v materiální struktuře světa. Tuto otázku jsem ve své práci spojila s problémem konstitutivního pravidla. Spíše než náznaky odpovědí se mi zde snad povedlo započít tápavé ohledávání otázky samé. Nejinak tomu bylo v otázce způsobu, jakým jsou institucionální fakty fundovány v oblasti hrubých faktů. Snad jsem zde alespoň částečně vyjasnila situaci pomocí rozlišení dvojí perspektivy a pokusu načrtnout, jak by institucionální realita v hrubé realitě *mohla* být fundována.

Tato práce je tedy průzkumem Searlem vymezeného terénu. Pokusila jsem se na něm zakreslit souřadnice, spočívající především v rozlišení mezi vyššími a nižšími výkony vědomí, a ve dvojitým výkonu intencionality, odpovídajícím dvousložkové struktuře skutečnosti, spočívajícím v rozumění funkci jako rozumění smysluplnému jednání, a v rozumění realizaci této funkce.

LITERATURA:

- Chalmers, David J.: Consciousness and Its Place in Nature. In: Stich, S., Warfield, F. (ed.) *Blackwell Guide to Philosophy of Mind*. Blackwell 2003.
- Fotion, Nick: *John Searle*. Teddington 2000.
- Grewendorf Günter, Meggle, Georg (ed.): *Speech Acts, Mind, and Social Reality*. Dordrecht; Boston; London 2002.
- Heidegger, Martin: *Bytí a čas*. Praha 1996.
- Husserl, Edmund: *Idea fenomenologie*. Praha 2001.
- Husserl, Edmund: *Karteziánské meditace*. Praha 1993.
- Husserl, Edmund: *Krize evropských věd a transcendentální fenomenologie*. Praha 1996.
- Husserl, Edmund: *Přednášky k fenomenologii vnitřního časového vědomí*. Praha 1970.
- Kripke, Saul A.: *Wittgenstein on rules and private language: an elementary exposition*. Cambridge 1982.
- Lepore, Ernest, Gulick, Robert H. van (ed.): *John Searle and his critics*. Cambridge 1991.
- Nagel, Thomas: What is it like to be a bat? In: *The Philosophical Review* 1983.
- Patočka, Jan: *Přirozený svět a fenomenologie*. 1967.
- Patočka, Jan: *Tělo, společenství, jazyk, svět*. Praha 1995.
- Sartre, Jean-Paul: *The transcendence of the ego: an existentialist theory of consciousness*. New York 1993.
- Searle, John R.: *The Construction of Social Reality*. New York 1995.
- Searle, John R.: *The Rediscovery of the Mind*. Cambridge 1992.
- Searle, John R.: *Intentionality: an essay in the philosophy of mind*. Cambridge 1983.
- Searle, John R.: *Speech acts: an essay in the philosophy of language*. Cambridge 1990.

Searle, John R.: Speech Acts, Mind, and Social Reality, In: Grewendorf Günter, Meggle, Georg (ed.): *Speech Acts, Mind, and Social Reality*. Dordrecht; Boston; London 2002.

Searle, John R.: The Phenomenological Illusion. In: Reicher, M. E., Marek, J. C. (Ed.): *Experience and Analysis. Erfahrung und Analyse*. Wien 2005.

Searle, John R.: What is language? Some Preliminary Remarks. 2006.

Wittgenstein, Ludwig: *Filosofická zkoumání*. Praha 1993.

Zahavi, Dan: *Subjectivity and Selfhood: Investigating the First-Person Perspective*. Cambridge 2005.